1997, ՆՈՅԵՄԲԵՐ Բ (ԹԻՒ 18)

Քրիստոնեայ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ, ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱՅՍ ՀԱՄԱՐՈՒՄ

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՆԳԼԻԱ էջ 1-2

ԼՈՒՐԵՐ, ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑ էջ 3

ՀԱՅՈՑ ԱՌԱՋԻՆ ԼՈՒՍԱՎՈՐԻՉՆԵՐԸ
Սիմեոն Երեւանցու անտիպ խարոզը էջ 4

ԹԵՄԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔ
Քահանայական ձեռնադրություն
Օշականի դպրաց կոչը էջ 5

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԻՑ էջ 6

ԱՐԺԱՆԱՎՈՐՆԵՐԻ ՀԻՇԱՏԱԿԸ էջ 7

ՆՈՐԻՆ ՍՐԲՈՒԹՅՈՒՆ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՆԳԼԻԱ

Նոյեմբերի 6-17-ը Նորին Սրբություն Գարեգին Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը Անգլիկան Եկեղեցու պետի եւ Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու Անգլիայի թեմի հրավերով գտնվում էր Անգլիայում:

ԺԱՄԱՆՈՒՄ ԼՈՆԴՈՆ

Նոյեմբերի 6-ին Նորին Սրբություն Գարեգին Ա կաթողիկոսը ժամանեց Լոնդոն: «Հիթրոու» օդանավակայանում Վեհափառ Հայրապետին դիմավորեցին Անգլիկան Եկեղեցու պետ գերպ. Տ. Ջորջ Քերի արքեպիսկոպոսի ներկայացուցիչը՝ գերպ. Տ. Ջեֆրի Ռովելը, Անգլիկան արքեպիսկոպոսի խորհրդատու էկումենիկ հարաբերությունների գծով՝ հոգպ. Ռիչարդ Մարշը, Արեւելյան Ուղղափառ Եկեղեցիների մոտ Անգլիկան Եկեղեցու նվիրակը, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում Անգլիկան արքեպիսկոպոսի անձնական ներկայացուցիչ հոգպ. Ֆիլիպ Վըներ Ստորը, ինչպես նաեւ Մեծ Բրիտանիայի թեմակալ առաջնորդ Տ. Եղիշե արքեպս. Կիզիրյանը, ազգային բարերար Վաչե Մանուկյանը, որն իր անձնական օդանավն էր տրամադրել Վեհափառին Ամստերդամ-Լոնդոն ճամփորդության համար: Օդանավակայանում էին նաեւ Մեծ Բրիտանիայում Հայաստանի ժամանակավոր հավատարմատար Նունե Սարգսյանը, դեսպանատան աշխատակից Ներսես Կարամանուկյանը: Վեհափառ Հայրապետին ուղեկցում էին Կանադայի թեմի առաջնորդ գերպ. Տ Հովնան արքեպս. Տերտերյանը եւ հոգպ. Տ. Բագրատ աբեղա Գալստյանը /գավազանակիր/:

Ողջույնի կարճ խոսքից հետո օդանավակայանից Վեհափառ Հայրապետը առաջնորդվեց Լամբեթի պալատ, ուր Հայոց Հայրապետին դիմավորեց Անգլիկան Եկեղեցու պետ գերպ. Տ. Ջորջ Քերի արքեպիսկոպոսը: Կարճատեւ հանգստից հետո Անգլիկան արքեպիսկոպոսի եւ Մեծ Բրիտանիայում Հայաստանի ժամանակավոր հավատարմատարի ուղեկցությամբ Վեհափառ Հայրապետն այցելեց Անգլիայի Էլիզաբեթ 2-րդ թագուհուն:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԱՆԳԼԻԱՅԻ ԹԱԳՈՒՀՈՒ ՀԵՏ

Ժամը 2.30-ին Վեհափառ Հայրապետը պաշտոնական ընդունելություն ունեցավ Անգլիայի թագուհի Էլիզաբեթ 2-րդի կողմից՝ թագավորանիստ Բուկինգեմ պալատում:

Հայոց կաթողիկոսի առաջին հանդիպումը Անգլիայի թագուհու հետ արձանագրվեց իբրեւ պատմական նշանակություն ունեցող երեւույթ: Հանդիպման ընթացքում Նորին Սրբությունը հանգամանորեն անդրադարձավ Հայաստանի ներկա կացությանը, Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու առաքելությանը Հայաստանում եւ Սփյուռքում: Նորին Վեհափառություն Էլիզաբեթ 2-րդն իր հերթին հետաքրքրություն ցուցաբերեց Հայաստանի նկատմամբ:

ՈՒԵՍՏՄԻՆՍՏՐՅԱՆ ԱԲԲԱՅՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Նոյեմբերի 6-ին՝ երեկոյան, Ուեստմինստրյան աբբայությունում Հայ եւ Անգլիկան Եկեղեցիների պետերի նախագահությամբ եւ քույր Եկեղեցիների ներկայացուցիչների մասնակցությամբ տեղի ունեցավ գոհաբանական աղոթք: Աբբայարանի մուտքին Վեհափառ Հայրապետին եւ Անգլիկան Եկեղեցու արքեպիսկոպոսին դիմավորեց եկեղեցու եւ աբբայարանի ընդհանուր պատասխանատու հոգպ. Տ. Ուեզլի Քերը: Երեկոյան ժամերգության ընթացքում հանդես գալով ողջույնի խոսքով՝ Անգլիկան Եկեղեցու պետ Ջորջ Քերի արքեպիսկոպոսը շեշտեց Վեհափառ Հայրապետի ներդրումը Հայ-Անգլիկան Եկեղեցիների միջեւ հարաբերությունների զարգացման գործում: Անգլիկան արքեպիսկոպոսը նկատեց, որ 1997 թվականին լրացավ Վեհափառի Անգլիա առաջին այցելության 40-րդ տարին, երբ 1957 թվին եկավ Օքսֆորդի համալսարան՝ կատարելագործելու աստվածաբանական ուսումը:

Իր պատասխան խոսքում Վեհափառ Հայրապետը, նշելով, որ շուրջ 600 տարիների ընդմիջումից հետո իրեն բախտ է վիճակվել ընտրվել անկախ Հայաստանի առաջին կաթողիկոս, խոսեց ազատ-անկախ Հայաստանի հոգեւոր վերազարթոնքի մասին:

Գարեգին Ա կաթողիկոսը եւ Անգլիկան Եկեղեցու պետ Արքեպիսկոպոս Ջորջ Քերին

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆ ՆԻԿԻԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲՈՒՄ

Նույն օրը, ի պատիվ Վեհափառ Հայրապետի, Լամբեթի պալատում պաշտոնական ընդունելություն կազմակերպեց Նիկիական ակումբը, որի նախագահն է Քենթրբերիի արքեպիսկոպոսը: Ճաշկերույթի ավարտին ասված խոսքում Վեհափառ Հայրապետն ու Անգլիկան արքեպիսկոպոսը շեշտեցին զույգ Եկեղեցիների միջեւ սերտ համագործակցության կարեւորությունը: Ընդունելության ավարտին տեղի ունեցավ նվերների փոխանակում:

ԱՅՑԵԼՈՒԹՅՈՒՆ "Christ Church Primary School"

Նոյեմբերի 7-ին՝ առավոտյան ժամերգությունից հետո, Վեհափառ Հայրապետը Քենթրբերիի արքեպիսկոպոսի ուղեկցությամբ այցելեց Անգլիկան Եկեղեցու ծխական ամենօրյա վարժարաններից մեկը՝ "Christ Church Primary School": Դպրոցի աշակերտները Վեհափառ Հայրապետին ներկայացան հատուկ հանդեսով՝ արժանանալով Վեհափառի գովեստին:

Նույն օրը Նորին Սրբությունը երկու հարցազրույց տվեց "BBC Word Service" եւ "The Times" լրատվամիջոցներին՝ մասնավորապես խոսելով Հայաստանի ներկա իրավիճակի եւ քրիստոնեությունը Հայաստանում որպես պետական կրոն հռչակման 1700 ամյակի տոնակատարությունների մասին:

ԱՅՑ ՀՈՒՅՆ ԵՒ ԿԱԹՈԼԻԿ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

Նոյեմբերի 7-ին՝ կեսօրին, Նորին Սրբություն Գարեգին Ա կաթողիկոսը այցելեց Հույն Օրթոդոքս Եկեղեցու Գրիգորիոս արքեպիսկոպոսին: Դիմավորելով Վեհափառ Հայրապետին՝ Գրիգորիոս արքեպիսկոպոսը, իր օգնական եպիսկոպոսներն ու հոգեւորական դասը Նորին Սրբությանն առաջնորդեցին մատուռ, ուր տեղի ունեցավ աղոթք: Արարողությունից հետո տեղի ունեցած ճաշկերույթի ընթացքում Տիեզերական պատրիարքի անունից ողջույնի խոսքով հանդես եկավ Գրիգորիոս արքեպիսկոպոսը: Վեհափառ Հայրապետը պատմեց Հայաստանի հոգեւոր կյանքում տեղի ունեցող վերելքի մասին: Հանդիպումն ավարտվեց նվերների փոխանակմամբ:

Նույն օրը Վեհափառ Հայրապետը պաշտոնական հանդիպում ունեցավ նաեւ Կաթոլիկ Եկեղեցու կարդինալ Բազիլ Հումի հետ: Կարդինալի հետ ունեցած զրույցի ընթացքում Վեհափառ Հայրապետը մասնավորապես անդրադարձավ Արցախի խնդրին:

ԺԱՄԵՐԳՈՒԹՅՈՒՆ ԼՈՆԴՈՆԻ Ս. ՊՈՂՈՍ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՈՒՄ

Նոյեմբերի 7-ին՝ երեկոյան ժամը 5-ին, Լոնդոնի Սբ. Պողոս եկեղեցում կազմակերպված էր հատուկ արարողություն՝ ի պատիվ Վեհափառ Հայրապետի: Լոնդոնի եպիսկոպոս Ռիչարդ Չարթրսի նախագահությամբ շուրջ մեկ ժամ տեւած հոգեպարար արարողությունն ավարտվեց Մայր տաճարի մանկական երգչախմբի երգեցողությամբ:

Երեկոյան Լոնդոնի եպիսկոպոսարանում տեղի ունեցավ հյուրասիրություն, որին հրավիրված էր նաեւ Անգլիկան եկեղեցու հեղինակավոր պատմաբան պրն. Հ. Չադվիկը:

Նույն օրը Վեհափառ Հայրապետը պաշտոնական հանդիպումներ ունեցավ Council for Christian Unity-ի ներկայացուցիչ դոկտ. Մերի Թաների, Անգլիկան Եկեղեցու էկումենիկ շարժման ընդհանուր պատասխանատու եւ ընդհանուր քարտուղարի ներկայացուցչի եւ Անգլիայի Արեւելյան Ուղղափառ Եկեղեցիների ներկայացուցիչների հետ:

ՕՔՍՖՈՐԴԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՈՒՄ

Շաբաթ՝ նոյեմբերի 8-ին, Վեհափառ Հայրապետը Տ. Եղիշե արքեպս. Կիզիրյանի, Տ. Հովնան արքեպս. Տերտերյանի, Տ. Բագրատ աբեղա Գալստյանի, Անգլիկան Եկեղեցու արքեպիսկոպոսի էկումենիկ հարաբերությունների գծով խորհրդական հոգպ. Ռիչարդ Մարշի եւ մի խումբ անգլիկան եկեղեցական եւ աշխարհական ներկայացուցիչների ուղեկցությամբ այցելեց Օքսֆորդի համալսարան:

Առաջին պաշտոնական հանդիպումը տեղի ունեցավ Քեբրինգի քոլեջում: Վեհափառ Հայրապետին դիմավորեցին քոլեջի տնօրենն ու դասախոսական կազմը, նրանց թվում եւ Օքսֆորդի Սբ. Բառնաբաս եկեղեցու հովիվ Քենըն Մայքլ Ռայթը եւ Քեստն հաստատության տնօրեն Քենըն Մայքլ Բուրտոն: Ի պատիվ Վեհափառ Հայրապետի կազմակերպված ընդունելության ավարտին Նորին Սրբությունն ընդունվեց Սբ. Քեբրինգի ընկերակցության պատվո անդամ:

Շարունակությունը՝ էջ 2-ում

ԳԱՐԵԳԻՆ Ա ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՆԳԼԻԱ

Սկիզբը՝ էջ 1-ում

Արտահայտելով իր երախտագիտությունը՝ Վեհափառ Հայրապետը վերհիշեց ուսանողական տարիները քոլեջում, որի Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու առաջին ուսանողը դարձավ 40 տարի առաջ:

Օքսֆորդի համալսարանի կարեւորագույն կրոնական հաստատություններից մեկում՝ «Pussey House»-ում, ուր կենտրոնացված են կրոնաաստվածաբանական հազարավոր հրատարակություններ, Վեհափառ Հայրապետին դիմավորեցին հաստատության տնօրեն հոգշ. Ֆիլիպ Ուրսելը, հաստատության աշխատակիցներ, ուսանողներ: Աղոթքի կարճ արարողությունից հետո, ի պատիվ Վեհափառ Հայրապետի, գրադարանում տեղի ունեցավ պաշտոնական ընդունելություն:

Նույն օրը Վեհափառ Հայրապետը այցելեց համալսարանի ամենամեծ՝ Bodleian Library, գրադարանը, որտեղ կազմակերպված էր հայկական ձեռագրերի ցուցադրություն: Վեհափառ Հայրապետը գրադարանին նվիրեց Մայր Աթոռի «Էջմիածին» ամսագրի վերջին երկու տարիների հավաքածուն: Bodleian Library-ի տնօրինությունը դիմեց Վեհափառ Հայրապետին՝ Մայր Աթոռի այլ հրատարակություններից գրադարանին տրամադրելու խնդրանքով:

Ի պատիվ Վեհափառ Հայրապետի՝ համալսարանի տնօրինությունը պաշտոնական ընդունելություն-ճաշկերույթ էր կազմակերպել «Balliol. College»-ում, որտեղ ողջույնի խոսքով հանդես եկավ քոլեջի փոխտնօրեն դոկտ. Քոլին Լուկասը:

Օրվա երկրորդ կեսին Վեհափառ Հայրապետը այցելեց նաեւ Անգլիկան Եկեղեցու աստվածաբանական երկու քոլեջներ՝ St. Stephen's House եւ Wycllffe Hall, ծանոթացավ դրանց ուսումնական ծրագրերի հետ:

Վեհափառի այցելությունն Օքսֆորդ ավարտվեց հռչակավոր «Blackwell» գրախանութում, ուր նա ծանոթացավ կրոնաաստվածաբանական վերջին հրատարակությունների հետ:

ՔԵՆԹՐԲԵՐԻԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ՇՆՈՐՀՎԵՑ «ԼԱՄԲԵԹԻ ԽԱՉ» ՇՔԱՆՇԱՆԸ

Ննջեցելոց հիշատակի կիրակի՝ նոյեմբերի 9-ին, առավոտյան, Անգլիկան Եկեղեցու հոգեւոր կենտրոնում՝ Քենթրբերիի Մայր տաճարում, Վեհափառ Հայրապետը Անգլիկան Եկեղեցու պետ գերշ. Տ. Ջորջ Քերի արքեպիսկոպոսի ընկերակցությամբ ներկա գտնվեց առաջին եւ երկրորդ համաշխարհային պատերազմներում զոհված անգլիացի զինվորներին նվիրված հոգեհանգստյան արարողությանը: Երկու Եկեղեցիների պետերը հատուկ աղոթք արեցին նաեւ 20-րդ դարի հայ նահատակների համար: Արարողությանը ներկա էին բազմահազար հավատացյալներ, պետական բարձրաստիճան եւ զինվորական պաշտոնյաներ:

Հոգեհանգստյան արարողության ավարտին՝ կեսօրվա ժամը 12-ին, Քենթրբերիի Մայր տաճարում Անգլիկան Եկեղեցու արքեպիսկոպոսը մատուցեց Սբ. Պատարագ, իսկ օրվա պատգամը տվեց Նորին Սրբություն Գարեգին Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը:

Քարոզից առաջ Անգլիկան Եկեղեցու արքեպիսկոպոսը ողջունեց Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի պատմական այցը Քենթրբերի: Նա ընդգծեց երկու Եկեղեցիների միջեւ գոյություն ունեցող սերտ եղբայրությունն ու գործակցությունը, մասնավորապես Վեհափառ Հայրապետի ներդրումը միջեկեղեցական էկումենիկ կյանքում: Ավարտելով խոսքը՝ արքեպիսկոպոսը Վեհափառ Հայրապետի կուրծքը զարդարեց Անգլիկան Եկեղեցու բարձրագույն պարգեւով՝ «Լամբեթի խաչ» շքանշանով: Այս պատվին Հայ Եկեղեցում արժանացել է նաեւ երջանկահիշատակ Վազգեն Ա կաթողիկոսը:

Լոնդոնի հայկական Ս. Սարգիս եկեղեցու մուտքի մոտ

Իր հերթին Վեհափառ Հայրապետը Անգլիկան արքեպիսկոպոսին շնորհեց «Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ» առաջին կարգի շքանշանը: Պատասխան խոսքում Վեհափառը կարեւորեց երկու Եկեղեցիների միջեւ տիրող բարեկամական հարաբերությունները:

Օրվա երկրորդ կեսին Անգլիկան արքեպիսկոպոսը, ի պատիվ Վեհափառ Հայրապետի, կազմակերպել էր պաշտոնական ճաշկերույթ:

ՀԱՄԱՏԵՂ ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒՄ Ս. ՍԱՐԳԻՍ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒՄ

Նոյեմբերի 10-ին՝ առավոտյան ժամը 11-ին, Նորին Սրբություն Գարեգին Ա կաթողիկոսը Քենթրբերիի արքեպիսկոպոսի ուղեկցությամբ այցելեց Լոնդոնի Սբ. Սարգիս հայկական եկեղեցի: Վեհափառ Հայրապետին եւ գերաշնորհ արքեպիսկոպոսին դիմավորեցին լոնդոնահայ համայնքի հավատացյալները՝ թեմի առաջնորդ Տ. Եղիշե արքեպս. Կիզիրյանի եւ եկեղեցու հովիվ Տ. Շնորհք քհ. Բաղդասարյանի գլխավորությամբ:

Կանոնական կարճ աղոթքից հետո ընթերցվեց Վեհափառի այցելության առթիվ կազմված Վեհափառ Հայրապետի ու Քենթրբերիի արքեպիսկոպոսի պաշտոնական հայտարարությունը, որը երկու Հայրապետները պաշտոնապես ստորագրեցին եկեղեցու ատյանի առջեւ:

Նույն օրը՝ երեկոյան, Ս. Սարգիս եկեղեցում «Հրաշափառ»-ի արարողությամբ սկսվեց Վեհափառ Հայրապետի հովվապետական այցելությունը լոնդոնահայ համայնք: Ներկա էին Քենսինգթընի քաղաքապետ տիար Էդուարդ Հեսը՝ իր տիկնոջ՝ Էլիզաբեթ Հեսի հետ, քույր Եկեղեցիների հոգեւորականներ, հայ համայնքի մտավորական եւ բարեսիրական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ, պաշտոնական այլ անձինք:

Ողջույնի խոսքով հանդես եկավ թեմի առաջնորդ Տ. Եղիշե արքեպս. Կիզիրյանը: Վեհափառ Հայրապետը անգլերենով ողջունեց հյուրերին, ապա ոգեշունչ խոսքով խանդավառեց ներկաներին:

ԱՅՑԵԼՈՒԹՅՈՒՆ ՄԱՆՉԵՍՏՐԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔ

Երեքշաբթի՝ նոյեմբերի 11-ին, Վեհափառ Հայրապետը ուղեւորվեց Մանչեստր՝ տեղի հայ համայնքին տալու իր անդրանիկ հովվապետական այցելությունը: Վեհափառ Հայրապետին դիմավորելու էին եկել տեղի Սբ. Երրորդություն Հայկական Առաքելական եկեղեցու հոգաբարձության ատենապետը՝ տիար Թադեոս Քուլիկյանը եւ մի խումբ ազգայիններ: Քիչ հետո Վեհափառ Հայրապետն առաջնորդվեց դեպի Սբ. Երրորդություն եկեղեցի: «Հրաշափառ»-ի արարողությունից հետո բարի գալստյան խոսքով հանդես եկավ թեմի առաջնորդ Տ. Եղիշե արքեպս. Կիզիրյանը, ապա ժողովրդին իր պատգամը փոխանցեց Վեհափառ Հայրապետը:

Լորդերի պալատում

Վեհափառ Հայրապետն իր ոգեշունչ խոսքով կոչ արեց բոլորին՝ կապվել հայրենիքի հետ, Սբ. Էջմիածին ուխտագնացությամբ հոգեւոր կյանքը առաջնորդել վերազարթոնքի:

Արարողությունից հետո, ի պատիվ Վեհափառ Հայրապետի, տրվեց պաշտոնական ճաշկերույթ, որն ավարտվեց գեղարվեստական փոքրիկ մի հայտագրով: Վերջում ներկաներին իր պատգամը տվեց Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը, որը երկլեզու ճառով բացառիկ խանդավառության մթնոլորտ ստեղծեց ներկա հավատացյալների մոտ՝ շեշտելով Հայաստանի եւ Սբ. Էջմիածնի հանդեպ հայ քրիստոնյաներից սպասվող ներդրումների անհրաժեշտությունը՝ մայր հայրենիքի եւ Հայոց Եկեղեցու վերազարթոնքի նպատակով: «Եկեղեցին պետք է վերածել շարժումի եւ հարկ է այլեւս փոխել անոր տրված քարացած հաստատության նկարագիրը: Պատմությունը ճամփորդություն մըն է, որուն մեջ բոլորս պետք է ըլլանք շարժման մղիչներ ու ստեղծագործող ոգեղեն ներկայություն»,- ասաց Վեհափառ Հայրապետը:

ԱՅՑ ՀՀ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆ

Նոյեմբերի 12-ին վերադառնալով Մանչեստրից՝ Վեհափառ Հայրապետն այցելեց Հայաստանի դեսպանատուն, ուր նրան դիմավորեց դեսպանատան աշխատակազմը՝ լիզոր հավատարմատար Նունե Սարգսյանի գլխավորությամբ: Կազմակերպված ընդունելությանը ներկա էին դեսպանատանը զորակցող բազմաթիվ ազգայիններ:

Նույն օրը՝ երեկոյան ժամը 8-ին, Լոնդոնի Սբ. Պետրոս հայկական եկեղեցում Վեհափառ Հայրապետը հանդիպեց լոնդոնահայ համայնքի ավելի քան 500 հավատացյալների հետ՝ տալով նրանց իր պատգամը: Վեհափառը հանգամանորեն անդրադարձավ հայրենիքի եւ Սբ. Էջմիածնի ներկա կացությանը՝ կոչ անելով ներկաներին գործուն մասնակցություն բերել հայրենակերտման սրբազան առաքելության մեջ:

ԼՈՐԴԵՐԻ ՊԱԼԱՏՈՒՄ

Նոյեմբերի 13-ին Նորին Սրբություն Գարեգին Ա կաթողիկոսն այցելեց Անգլիայի խորհրդարան՝ Լորդերի պալատ, ուր հրավիրված էր նաեւ դասախոսելու «Ազգ, որը մերժեց մեռնել» թեմայով: Դասախոսության ընթացքում Վեհափառ Հայրապետը հարյուրից ավելի քաղաքական գործիչների ներկայությամբ խոսեց 20-րդ դարի հայ ժողովրդի պատմության, հատկապես վերանկախացած Հայաստանի եւ հայ ժողովրդի ստեղծագործ կյանքի մասին:

Վեհափառ Հայրապետը իր երախտագիտությունը հայտնեց լորդ Շենոնին եւ բարոնուհի Քոկսին, որոնք անցնող 10 տարիների ընթացքում սեր եւ նվիրում են ցուցաբերել Հայաստանի նկատմամբ:

Նույն օրը՝ երեկոյան, Վեհափառ Հայրապետը Սբ. Պետրոս հայկական եկեղեցում հանդիպեց լոնդոնահայ համայնքի նորընտիր եկեղեցական խորհրդի անդամների հետ /ատենապետն է Րաֆֆի Հովհաննիսյանը/, իր օրհնությունն ու հայրենիքին եւ Ս. Էջմիածնին ծառայելու պատգամը տվեց նորընտիր վարչությանը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

Նոյեմբերի 14-ին Վեհափառ Հայրապետը հանդիպումներ ունեցավ համայնքային կազմակերպությունների վարչությունների անդամների, ինչպես նաեւ լոնդոնահայ այլ ներկայացուցիչների հետ: Նույն օրը՝ երեկոյան, Լոնդոնի Հայ եկեղեցական խորհուրդը, ի պատիվ Վեհափառ Հայրապետի, կազմակերպել էր հանդիսավոր պաշտոնական ճաշկերույթ՝ շուրջ երեք հարյուր ազգայինների մասնակցությամբ:

Նոյեմբերի 15-ի առավոտյան Վեհափառ Հայրապետն այցելեց Լոնդոնի հայ համայնքի շաբաթօրյա եւ կիրակնօրյա «Թահթայան» վարժարանները: Հայոց Հայրապետի օրհնությունները ստանալու էին եկել դպրոցների շուրջ 300 աշակերտներ, ուսուցիչներ, նաեւ գաղութի բոլոր երիտասարդական կազմակերպությունները:

Բացման եւ բարիգալստյան խոսք ասաց Շնորհք քհ. Բաղդասարյանը, որից հետո երկու վարժարանները միասնական գեղարվեստական հայտագրով ներկայացան Նորին Սրբությանը:

Վերջում աշակերտությանն ու հավաքված ամբողջ բազմությանը իր հայրական խորհուրդներն ու օրհնությունները բաշխեց Վեհափառ Հայրապետը՝ կարեւորելով դպրոցի, մշակույթի դերը հայ մատաղ սերնդի կյանքում:

Նոյեմբերի 16-ին՝ առավոտյան ժամը 10.30-ին, հայոց Սուրբ Պետրոս եկեղեցում մատուցվեց Սուրբ Պատարագ /պատարագիչ՝ Տ. Եղիշե արքեպս. Կիզիրյան/: Ներկա էին ավելի քան 2000 հավատացյալներ:

Նորին Սրբությունը «Հայր մեր»-ից առաջ քարոզեց հավատացյալ բազմությանը «Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր» (Մատթ., Զ, 11) բնաբանով՝ շեշտելով հոգեւոր հացով առատանալու կարեւորությունը:

Նոյեմբերի 17-ին, ի պատիվ Վեհափառ Հայրապետի, Մեծ Բրիտանիայում Հայաստանի Հանրապետության դեսպանատունը կազմակերպեց ճաշկերույթ՝ ազգային բարերար Վաչե Մանուկյանի հյուրընկալությամբ իր ընտանեկան հարկի տակ: Ներկա էին Մեծ Բրիտանիայի արտաքին գործերի նախարարությունից պարոն Հեներսոնը, պապական նվիրակ Պաբլո Բուենթեն, մի շարք դեսպանատների ավագ ներկայացուցիչներ, նաեւ Հայաստանի նախկին վարչապետ դոկտոր Արմեն Սարգսյանը:

Վեհափառ Հայրապետը գնահատեց բոլոր պետությունների ցուցաբերած աջակցությունը Հայաստանին:

Նոյեմբերի 21-ին ավարտելով իր այցելությունը Անգլիկան Եկեղեցուն եւ Անգլիայի Հայոց թեմին՝ Նորին Սրբություն Գարեգին Ա կաթողիկոսը վերադարձավ Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածին:

ՄԱՄԼՈ ԴԻՎԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

ՄԱՐՇԱԼ ԲԱՂՐԱՄՅԱՆԻ ՀՈԲԵԼՅԱՆԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԸ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍԲ. ԷՋՄԻԱԾՆՈՒՄ

Նոյեմբերի 21-ին Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածին այցելեց մարշալ Բաղրամյանի 100-ամյա հոբելյանի հանդիսության առիթով Հայաստան ժամանած պատվիրակությունը՝ բարձրաստիճան զինվորականներ եւ վետերաններ Ռուսաստանից, Բելառուսից, նախկին ԽՍՀՄ այլ հանրապետություններից՝ գեներալ-մայոր Մարտիրոսյանի ուղեկցությամբ: Նորին Սրբություն Գարեգին Ա կաթողիկոսը ողջունեց եղբայրական երկրների մասնակցությունը հոբելյանական հանդիսություններին՝ այն դիտելով իբրեւ զինվորական ուժերի միջեւ գոյություն ունեցող եղբայրական հարաբերությունների արտահայտություն:

Վեհափառ Հայրապետը, նշելով հայ եւ ռուս ժողովուրդների դարավոր բարեկամությունը, համոզմունք հայտնեց, որ այն կշարունակվի նաեւ ապագայում:

Հյուրերին ներկայացնելով Հայոց բանակի հոգեւոր խորհրդական հայր Վրթանեսին՝ Վեհափառ Հայրապետն ընդգծեց նաեւ զինվորականների ու հոգեւորականների միջեւ գործակցության անհրաժեշտությունը, որոնք մի դեպքում ունեն Աստծու տված կյանքը պաշտպանելու եւ մյուս դեպքում՝ այն հոգեւորապես արժեցնելու առաքելություններ: Հանդիպման ավարտին Վեհափառ Հայրապետն իր օրհնությունը տվեց բոլոր հյուրերին:

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿՈՒՄԲԻ ԱՆԴԱՄ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐԸ Ս. ԷՋՄԻԱԾՆՈՒՄ

Նոյեմբերի 25-ին Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գարեգին Առաջինը Ս. Էջմիածնի վեհարանում ընդունեց «Մամուլի ազգային ակումբ» կազմակերպության լրագրողներին: Ջերմ եւ անմիջական զրույցի ընթացքում Վեհափառ Հայրապետը ներկաներին պատմեց Հայ եկեղեցու ներկա գործունեության, խնդիրների, հոգեւոր-եկեղեցական կյանքում առկա դժվարությունների մասին, անհրաժեշտ մեկնաբանություններ կատարեց:

Վերջում Վեհափառ Հայրապետը պատասխանեց լրագրողների հարցերին:

ՄԱՍԼՈ ԴԻՎԱՆ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

Կյանքի 78-րդ տարում դժբախտ պատահարի զոհ դարձավ ականավոր բանաստեղծ եւ հրապարակախոս ՀՐԱՉՅԱ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆԸ:

Նորին Սրբություն Գարեգին Ա կաթողիկոսը բանաստեղծի մահվան կապակցությամբ իր ցավակցությունն է հայտնել նրա հարազատներին եւ բոլոր գրչակից եղբայրներին ու քույրերին:

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՀՐԱՉԵԱՅ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Սրտի խոր վշտով իմացանք վաստակաւոր հայ գրագէտի՝ Հրաչեայ Յովհաննէսեանի մահը:

Նա իր ողջ կեանքի ընթացքում հաւատարիմ մնաց իր՝ բանաստեղծի աստուածատուր տաղանդին, որը նա արժեւորեց իր ստեղծագործական բեղուն վաստակով: Մարդկային ազնիւ գաղափարների եւ արժէքների, հայ ժողովրդի կեանքին անքակտելիօրէն շաղախուած ապրումների հնչեղ երգիչը եղաւ Հրաչեայ Յովհաննէսեանը իր ապրած օրերին: Երբ կարդում ենք իր բանաստեղծութիւնները, ակնբախ երեւում է, որ հայրենասիրութեան իր գոյութենական խոր զգացումը ոսկի թելի նման անցնում է իր գրական էջերի միջից քնարական նուրբ երանգներով: Նրա անձը մահով վերջ չի գտնի: Նրա հոգին ֆիզիկական մահից յետոյ էլ նրա գրական գործերի նուագումով կը հնչի նաեւ գալիք սերունդների կեանքերում, որպէս քաղցրաձայն յուշարար հայ ժողովրդի ազատ եւ անկաշկանդ ոգուն, հայրենիքի նուիրականութեան եւ մարդկային ազնուացուցիչ ապրումների:

Այսու Հայրապետական Գրով յայտնում ենք իր ընտանիքի բոլոր անդամներին Մեր սրտագագ ցաւակցութիւնները: Մեր վշտակցութիւնը նաեւ Հայաստանի Գրողների Միութեան եւ նրա բոլոր գրչակից եղբայրներին եւ քոյրերին:

Աղօթում ենք առ Ամենաբարին Աստուած, որ նրա հոգին ընդունի Իր երկնային երանաւէտ խաղաղութեան մէջ:

Թող Աստուծոյ շնորհը ծաղկի մեր հայ գրական անդաստանում նոր գրողների նոր ստեղծագործութիւններով, որոնցմով երկնքում պիտի հրճուին հոգիները մեր բոլոր ննջեցեալ գրողներին իրենց անդրշիրիմեան կեանքի ոլորտներում:

Բի՜ւր օրհնութիւն Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռից իր կեանքով մահը նուաճած բանաստեղծին՝ Հրաչեայ Յովհաննէսեանի անմեռ յիշատակին:

ԳԱՐԵԳԻՆ Ա
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
26 Նոյեմբերի 1997
Ս. Էջմիածին

ՄԻԱԲԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄՈՒՄ

Երուսաղեմից ստացվել է Սուրբ Հակոբյանց վանքի ընդհանուր միաբանական ժողովի նորընտիր դիվանի հաղորդագրությունը նոյեմբերի 4-ից 6-ը գումարված միաբանական ընդհանուր ժողովի վերաբերյալ:

Ժողովին մասնակցել են միաբանության 45 անդամներից 39-ը: Օրակարգի գլխավոր հարցերից էր Միաբանական ընդհանուր ժողովի դիվանի եւ Տնօրեն ժողովի անդամների ընտրությունը, ինչպես նաեւ Առաքելական Սուրբ Աթոռի պարտականությունների ու պատասխանատվությունների վերանայումը եւ կարգավորումը:

Միաբանական ժողովն անդրադարձել է Քրիստոսի ծննդյան 2000-ամյակի կապակցությամբ Երուսաղեմում կատարվելիք հանդիսություններին, ինչպես եւ Հայոց Դարձի 1700-ամյակի տոնակատարության հարցերին:

Ժողովն ունկնդրել է պատրիարք սրբազան հոր «Ձեկույց պատգամը» եւ Տնօրեն ժողովի տեղեկատվությունը անցած տարիների գործունեության վերաբերյալ: Ձեկույցից եւ տեղեկատվությունից բխած գլխավոր հարցը վերաբերում էր կալվածների մասնավորմանը, հատկապես այն երեք կալվածներին, որոնք վերջին մի քանի ամիսներին հայ մամուլի նյութ էին դարձել: Հաղորդագրության մեջ մասնավորապես նշվում է. «Ժողովական նիստերու ընթացքին տրուած բացատրութիւնները եւ լուսաբանութիւնները ցոյց տուին, որ խնդրոյ առարկայ դարձած երեք կալուածներու առնչութեամբ Սրբազան Պատրիարքին հնչեցուած ահազանգը եւ Տնօրէն ժողովի առած քայլերը արդէն սկսած էին դրական արդիւնք տալ:

Վանական Իշխանութիւնը այսօր՝ աւելի քան երբեք՝ ուշադիր է որ կալուածական շահարկումներու պարագային նիւթական առաւելագոյն շահ ապահովուի:

Այս առթիւ կարեւոր կը նկատենք հրապարակաւ յայտարարել, թէ Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանը «Տէրն» է իր կալուածներուն եւ թէ անոնց իրավիճակը կը մնայ անփոփոխ: Սուրբ Տեղեաց մէջ մեր ազգային իրաւունքները կը մնան անաղարտ եւ անոնք մեր երուսաղէմաբնակ եղբայրներուն նախանձախնդիր հսկողութեան ենթակայ են ցերեկ ու գիշեր»:

Բաղդասում գործում է չորս հայկական եկեղեցի

Սիլվա Սուքիասյանի հարցազրույցը Իրաքի Հայոց թեմի առաջնորդ Ավագ արքեպիսկոպոս Ասատրյանի հետ

«Ես՝ որպես առաջնորդ Իրաքի Հայոց թեմի, ինչպես նաեւ միաբան Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի, իմ պարտականությունն եմ նկատում ամեն տարի գոնե մեկ անգամ այցելել մեր միաբանության տունը՝ հանդիպելու Հայոց Հայրապետին, հաղորդվելու Ս. Էջմիածնի հոգեւոր կենտրոնի հետ, որի հարազատ զավակն եմ: Այս անգամ այցելությունս զուգադիպեց քահանայական ձեռնադրությանս 20-ամյակին: Քահանայական ուխտս վերանորոգելու առիթով Մայր տաճարի Ս. Սեղանի առջեւ առ Աստված աղոթեցի, որ այս փոքրիկ ածուն՝ հայոց հայրենիքը, բարգավաճի, հառաջադիմի բարձունքեբարձունք, իսկ աշխարհասփյուռ հայությունը տեսնելով արձանագրված հաջողությունները՝ ուրախանա եւ փառք տա Աստծուն՝ պարգեւած բարիքների համար»:

Այսպես սկսվեց մեր զրույցը Իրաքի Հայոց թեմի առաջնորդ Ավագ արքեպիսկոպոս Ասատրյանի հետ:

–Սրբազա՛ն հայր, մեր թերթի ընթերցողների անունից թույլ տվեք շնորհավորել Ձեզ՝ քահանայական ձեռնադրության 20-ամյակի առթիվ, մաղթել, որ հետագա տարիները առավել բեղմնավոր ու արգասաբեր լինեն թեմի եկեղեցական, մշակութային եւ հայապահպանության գործում: Իրաքը պատերազմական վիճակում գտնվող երկիր է, ուստի ցանկալի կլիներ ներկայացնեիք, թե պատերազմական իրադարձությունները տեղի հայության վրա ինչպիսի անդրադարձ ունեցան:

–Իրաքահայերը՝ որպես այդ երկրի քաղաքացի, ունեն իրենց քաղաքացիական պարտականությունները ծննդավայրի նկատմամբ: Ինչպես ցանկացած պատերազմող երկրի, այնպես էլ Իրաքի ժողովրդի բնականոն կենսագործունեության վրա պատերազմը թողնում է իր անդրադարձը: Իրաք-Իրանյան պատերազմում իրաքահայությունը կորցրեց 110 երիտասարդ զինվորներ, իսկ այս վերջին՝ Պարսից ծոցի պատերազմում, ծանր արգելափակումի հետեւանքով տնտեսական ճգնաժամ տեղի ունեցավ, որի պատճառով շատ հայորդիներ բռնեցին օտար երկրներ տանող արտագաղթի ճանապարհը՝ հույս ունենալով նոր բնակավայրում աշխատանք հայթայթել եւ իրենց ապրուստն ապահովել:

–Նման դժվարություններն ինչպե՞ս է հաղթահարում հայ գաղութը:

–Իրաքում հայության թիվը կազմում է շուրջ 18000: Մայրաքաղաք Բաղդասում գործում է չորս հայկական եկեղեցի եւ չորս եկեղեցի էլ գործում է հայաշատ շրջաններում՝ հարավային շրջան՝ Բասրա, հյուսիսային շրջան՝ Քերքաք, Մուսուլ եւ Զախո քաղաքներում: Գործում են հայկական միութենական յոթ հաստատություններ, որից չորսը Բաղդադի մեջ է, իսկ երեքը՝ մնացած հայաշատ շրջաններում: Ունենք ազգային ծերանոց, առաջնորդարան: Գաղութի կյանքը շատ կենսունակ է: Մեծ թիվ է կազմում մտավորականությունը՝ բժիշկներ, ինժեներներ, որոշ թվով պաշտոնյաներ, առեւտրականներ: Իրաքում ապրող մյուս փոքրամասնությունների համեմատությամբ հայերի կենսամակարդակը շատ բարձր է: Ազգային կարեւոր հարց է հայապահպանությունը, ուստի բոլոր ջանքերը ներդրվում են՝ նեցուկ կանգնելու դպրոցին, որպեսզի նոր սերունդը դաստիարակվի հայեցի:

1974թ. կառավարության հրամանով պետականացվեցին բոլոր մասնավոր դպրոցները, որտեղ դասավանդվում են հայոց լեզու եւ կրոն: Եկեղեցուն կից ունենք նաեւ կիրակնօրյա վարժարաններ, ուր ամեն կիրակի 6-ից 14 տարեկան շուրջ 500 երեխաներ են ուսանում: Երիտասարդների դաստիարակության գործում մեծ է Հայ եկեղեցասիրաց երիտասարդաց միությունը, որը ստեղծվել է եկեղեցուն եւ առաջնորդարանին կից: Այդ միության մեջ ընդգրկված են թվով 300 երիտասարդներ, երիտասարդուհիներ, որոնք ուսանում են Ս. Գիրքը, հայոց պատմություն, հայ մշակույթ: Ամեն ջանք ներդրվում է, որպեսզի Տիգրիսի եւ Եփրատի մեջ հայը հայ մնա:

–Ձեր թեմը ինչպե՞ս է պատրաստվում նշելու քրիստոնեության 1700-ամյակը:

–Յոթ տարիներ ձգվող ծանր շրջափակումը դժվար կացություն է ստեղծել Իրաքի ժողովրդի համար, որը բնականաբար անդրադառնում է մեր կյանքի վրա: Ուստի մեծ միջոցառումներ չենք կարող կազմակերպել, բայց ձեռքներս ծալած չենք նստում: Փորձում ենք անել կարելին: Իրաք վերադառնալուց հետո պիտի նշենք առաջնորդանիստ եկեղեցու կառուցման 40-ամյակը եւ այդ կնկատենք սկիզբը, որը մեզ պետք է առաջնորդի 2001թ.: Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցու 40-ամյակի տոնակատարության առիթով Իրաք պետք է ժամանի Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի ներկայացուցիչ Ներսես արքեպիսկոպոս Պոզապալյանը: Պատրաստվում է հրատարակության իրաքահայության մասին գիրք: Աստծո կամոք ուխտագնացության ծրագիր ունենք դեպի հայրենիք, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին: Մոտ ապագայում Իրաք պետք է հրավիրենք Վեհափառ Հայրապետին, որպեսզի իր հայրապետական օրհնությունը բերի հավատացյալ հոտին: Ի դեպ, ասեմ, որ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գարեգին Ա-ն՝ որպես նախ՝ վարդապետ, ապա՝ եպիսկոպոս, երեք անգամ այցելել է Իրաք, իսկ այս անգամ իրաքահայությունը առիթ պետք է ունենա հյուրընկալելու Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գարեգին Ա-ի Աջը:

–Ղարաբաղը այսօր հայության համար հարցերի հարցն է: Ինչպիսի՞ արձագանք ունի այն Ձեզ մոտ:

–Ղարաբաղը պատմականորեն եղել է հայկական հող եւ եթե խորհրդային շրջանում բռնի կերպով կցվել է Ադրբեջանին, ապա այդ չի նշանակում, որ այսօր մենք պետք է ընդունենք եւ հաշտվենք այդ անարդարության հետ: Խորհրդային շրջանում հասկացվում էր մեկ պետություն, եւ մեզանից ոչ մեկը չէր տարակուսում. «եղբայրական» քարտեզաբաժանման պահին կասկած չէր կարող լինել, որ այն ուրիշ պետության տարածքում է: Մինչդեռ այսօր իրավիճակը փոխվել է, ուրեմն Ղարաբաղը չի կարող ենթարկվել Ադրբեջանին: Ավելին, մենք բարոյական պարտականություններ ունենք նաեւ Ղարաբաղի մեր քաջարի քույրերի ու եղբայրների նկատմամբ, ուստի պետք է մտածենք, թե ի՞նչ ճանապարհով մեր իրավունքները ապահովենք 20-րդ դարավերջի քաղաքական ըմբռնողության թոհուբոհում: Մի բան հստակ է, Ղարաբաղյան հարցը յուրաքանչյուր հայի սրտին մոտ է, եւ այն բոլորիս մտահոգության կենտրոնում է:

–Հայաստանյան Ձեր օրերը ինչո՞վ էին հագեցած:

–Որպես թեմի առաջնորդ՝ ես պարտավոր եմ թեմի հետ կապված հարցերը, ծրագրերը ներկայացնել Հայոց Հայրապետին, որպեսզի նա ուղղություն տա, եւ մեր գործունեությունը համապատասխան ընթացք եւ ուղեգիծ ունենա: Ինձ հետ հայրենիք է ժամանել Իսկանդար Կյուլիկյանը, որը եկել է որոշակի ծրագրերով եւ վերադառնալուց հետո պետք է իր տպավորությունները կիսի իրաքահայ կարեւոր շրջանակներում:

–Հոգեւորականի մաղթանքը նաեւ աղոթք է առ Աստված: Ձեր աղոթք-մաղթանքը մեր ժողովրդին:

–Հայ ժողովուրդը տոկուն է: Պատմությունը փաստել է այն: Պատմության քառուղիներում դիմագրավել ենք եւ հաղթահարել բոլոր խոչընդոտները: Այսօր մեզ մնում է հաստատուն քայլերով առաջ գնալ: Նախ ազգովին պիտի փորձենք Արցախը պահպանել ամեն գնով, որովհետեւ այդ երկրամասի օտարումով նաեւ Հայաստանն է ապագայում վտանգվելու: Արցախի խնդրի բարեհաջող լուծման դեպքում, ես կարծում եմ՝ մնացած կնճիռները, նկատի ունեմ տնտեսական, արտադրական, կլուծվեն: Մաղթում եմ առ բարձրյալն Աստված, որ ազգովի երրորդ հազարամյակ մտնենք որպես հաղթանակած երկիր, որ այնքան անհրաժեշտ է մեր ժողովրդին: Հայը ստեղծող, արարող ազգ է: Եթե մեզ չխանգարեն, չարգելեն, բոլոր նեղությունները ինքներս կհաղթահարենք: Հավատում եմ, որ Աստված՝ տառապած եւ խաչված Քրիստոսը, մեր ժողովրդի համար խաղաղության բաղձալի մի դուռ կբացի:

ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 29. ՏՕՆ ՍՐԲՈՑ ԱՌԱՔԵԼՈՑՆ ԵՒ ԱՌԱՋԻՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԱՑՆ ՄԵՐՈՑ ԹԱԴԷՈՍԻ ԵՒ ԲԱՐԴՈՒՂԻՄԷՈՍԻ

Քարոզ մեր սուրբ առաքյալներ Բարդուղիմեոսի եւ Թադեոսի, նաեւ մեր Լուսավորչի մասին

Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու նվիրական տոներից մեկն է Թադեոս եւ Բարդուղիմեոս առաքյալների տոնը, որը ոչ միայն սրբազան հիշատակի փառաբանություն է, այլեւ խորհուրդ ու պատգամ:

Անցյալի հայ եկեղեցական մատենագրության, տոնախոսական, քարոզխոսական գրականության մեջ քիչ չեն Հայաստանի առաջին լուսավորիչներին նվիրված նյութերը: Դրանցից մեկը, որը պատկանում է կաթողիկոս ՍԻՄԵՈՆ ԵՐԵՒԱՆՑՈՒ (1763-1780) գրչին, ցայժմ չի հրատարակվել: Բազմարդյուն կաթողիկոսի մատենագրական ժառանգության մի ուրույն մասն են «Քարոզները» (Մատենադարան, ձեռ. թիվ 2212), որոնք առ այսօր անհայտ են մեր հավատացյալ ընթերցողին, որովհետեւ մեզ են հասել ձեռագիր վիճակով: «Քարոզները» աչքի են ընկնում խորը բովանդակությամբ եւ բոլորեքյան ուսանելիությամբ, սակայն ավանդված են հեղինակի դժվարընթեռնելի ինքնագրով:

Ս. Էջմիածնի ՔԴՔԿ հրատարակչական բաժնում բնագիրը վերծանել եւ աշխարհաբարի են վերածել բանասիրական գիտությունների դոկտոր Վազգեն Համբարձումյանը եւ Հրանտ արկ. Պետրոսյանը:

Ստորեւ ներկայացնում ենք առանձին հատվածներ այդ ուշագրավ քարոզից: Ս. Գրքից կատարված եւ այլ կարգի թարգմանությունները տրված են համապատասխան նշումների (չակերտների) մեջ:

«Ձեզ իշխան պիտի կարգեմ Դավթին եւ ապա պահապան պիտի անեմ ձեզ Դավթի համար»
(Եսայի., ԼԷ, 35, ԼԸ, 6):

Այն ժամանակ, երբ լսում է Եզեկիան ասորեստանցիների թագավորի սպառնալիքները, ինչպես պատմում է Եսային (Գլ. ԼԴ), յուրայիններից ոմանց անմիջապես ուղարկում է Եսայի մարգարեի մոտ, թե՝ «Այսօր է նեղության եւ տառապանքի օրը» (Եսայ., ԼԷ, 3): Լսելու է քո Տեր Աստված ասորեստանցիների արքայի խոսքը: Եւ արդ պիտի պատկառես Տիրոջից եւ պիտի խնդրես նրանից այս մնացած ժողովրդի համար: Որին եւ Եսային ուղարկում է պատասխան, թե՝ «Այսպես է ասում Տերը. ես պիտի պահպանեմ այդ քաղաքը՝ քաղաքին ծառա Դավթի համար» (Եսայ., ԼԷ, 35): Եւ այդ տեղում ասում է Եզեկիելը: «Աստված ասում է. «Ձեզ հովիվ եմ կարգում իմ ծառա Դավթին: Ես պիտի լինեմ Աստված, իսկ նա պիտի լինի ձեզ իշխան. եւ պիտի դնեմ խաղաղության ուխտ Դավթի (միջոցով) եւ նրա (Դավթի) համար:

Արդ՝ ամենքի Փրկիչը, խնամողը, հովիվն ու լիացնողը ըստ Գրքերի թեպետ Աստված է, ըստ այնմ, թե ոչ հրեշտակներով եւ ոչ պատգամավորներով, այլ Տերն ինքը փրկեց եւ փրկում է: Եւ Քրիստոս ասում է. «Ես եմ քաջ հովիվը» (Հովհ., Ժ, 11): Բայց նաեւ ասում է. «Կարգեցի ձեզ հովիվ իմ ծառա Դավթին, որ պիտի հովվի ձեզ, եւ ես պիտի լինեմ ձեզ Աստված, եւ պահապան պիտի անեմ ձեզ Դավիթ ծառայիս միջոցով, որով դրեցի խաղաղության ուխտը» /հմմտ. Եզեկ., ԼԴ, 23-25/ եւ այլն: Որովհետեւ ըստ իմաստասերների՝ «Օրենքը պահանջում է, որ հեռինները միջինների միջոցով հաղորդակցվեն վերիններին»: Ինչպես տեսնում ենք ամեն մի՝ թե՛ հոգեւոր եւ թե՛ մարմնավոր երեւույթի մեջ: Որովհետեւ որտեղ գոյություն ունի վերին եւ ստորին, գոյություն ունի նաեւ միջին: Ինչպես հայտնի է թագավորությունների մեջ. որտեղ գոյություն ունի միջին թագավորի եւ ռամիկի /միջեւ/, որովհետեւ եթե չլիներ միջին, ավելի ցածրում /եղող/ ռամիկին ոչ մի խնամք չէր լինի թագավորից, եւ ոչ էլ թագավորը կճանաչեր նրանց, որովհետեւ երկու ծայրերը, միմյանցից խիստ հեռու եւ /իրար/ ոչ նման լինելով, չեն կարողանում առանց միջնորդի իրար հետ հաղորդվել: Որի համար պիտի լինի միջինը, որ իրենց ծայրերի նմանությունը շաղկապի եւ հաղորդի նրանց:

Այդպես եւ Քրիստոս կոչվեց միջնորդ, որ ունենալով Աստծու եւ մարդու նմանություն, հաղորդ եղավ մեզ ըստ Աստծու: Այս օրինակի համաձայն էլ թագավորների թագավոր Աստված, լինելով ամենաբարձրն ու ամենավերինը, արարածները, լինելով ամենացածրում եւ ամենաներքեւում, կիրառելով այս կանոնը, միջնորդ է դնում Իր եւ բոլոր արարածների միջեւ հրեշտակներին, որոնց այն միջնորդությամբ խնամում է եւ պահպանում արարածներին՝ համաձայն Շարականի, որ «Անճառ պարգեւներով քեզանով լցնում ես առաջինները եւ նրանց միջոցով, որ ցածր են, քան նրանք»: Եւ ստուգությամբ «Ես էի, որ մատուցում էի քո աղոթքները»: Քանզի հատկապես հրեշտակներն են միջնորդ Աստծու եւ առհասարակ արարածների միջեւ, որոնք Աստծուն մեզ են բերում, եւ մերը՝ Աստծուն մատուցում: Ըստ Դիոնիսիոսի՝ «Աստծուն վայելող բոլոր լուսափայլ գոյություններից նա է երկնայինների մեջ, իսկ հետո նրանցով մեզ մոտ են իջնում»: Եւ թե՝ «Նա է այն ներքեւինները, եւ ապա՝ այն վերինները»: Ինչպես նաեւ եկեղեցականների դեպքում: Որովհետեւ վերինները հայրապետից են առնում եւ տալիս են ներքեւիններին՝ ըստ ամեն մի կարգի, ինչպես եպիսկոպոսներին, քահա-

նաներին եւ այլն:

Արդ՝ բացի հրեշտակներից, որոնք միջնորդ են առհասարակ արարածներին, որոշ հավատացյալ ազգերի համար եւս միջնորդ է հաստատում իր գլխավոր ժառանգներից՝ հատկապես նրանց սրանց միջոցով հովվելու նպատակով. ինչպես որ նախքան մարդանալը միայն ուներ հավատացյալ Իսրայելը. կարգում էր նրանց համար Աբրահամին, Հակոբին, Դավթին եւ Մովսեսին, եւ մյուս մարգարեներին՝ Տիրոջ իսկ սերը հարցնելու նպատակով: Ըստ այնմ, թե՝ «Նրան /որպես/ Աստված, իշխան եւ Փրկիչ առաքեց», այսինքն՝ Մովսեսին: Եւ այսօր ձեզ պիտի իշխան հաստատեմ իմ Դավիթ ծառային: Իսկ երբ Ինքը մարդ եղավ, ինքը կոչվեց միջնորդ առհասարակ իր բոլոր հավատացյալներին. ըստ Պողոսի՝ «Աստծու եւ մարդկանց միջնորդը մեկն է՝ մարդ Հիսուս Քրիստոս» /Ա Տիմ. Բ, 5/: Բայց եւ ամեն մի հավատացյալ ազգի համար հաստատեց միջնորդ, իշխան եւ խնամող մի քանիսին իր գլխավոր ծառաներից եւ աշակերտներից՝ առ հույս, եւ ուղարկեց նրանց: Որպեսզի ամեն մեկը լինի իր ազգին իշխան, եւ Քրիստոսն Ինքը լինի Աստված՝ համաձայն իր խոստման: Եւ սա անում է ինը պատճառով:

Նախ՝ ինչպես որ ասացինք, նրանց միջոցով հովվի եւ խնամի նույն ազգերին...

Երկրորդ՝ նեղության մեջ նրան բարեխոս են ուղարկելու նրա մոտ ազատելու նպատակով, եւ ինքը նրանց այն միջնորդությամբ ողորմություն պիտի տա նրանց...:

Երրորդ՝ նույն ժողովրդի անզղջում մեղք գործելու եւ Աստծու պատժելու ժամանակ այն միջնորդները լինում են մարտիրոս եւ ոսոխ, որոնցով այդքան բարիքներ ստանալով Աստծուց՝ ապերախտ գտնվեցին...

Արդ՝ այսպես, ինչպես ասացինք, հաստատեց մեզ եւ մեր ազգին հովիվ, իշխան եւ խնամածու սուրբ Բարդուղիմեոսին եւ սուրբ Թադեոսին՝ սրանց միջոցով հովվելու մեզ առանձնահատուկ սիրով, եւ սրանց միջոցով տվեց մեզ հոգեւոր մանանան՝ ճիշտ հացը, եւ դուրս բերեց խավարից դեպի լույսը: Աբրահամը հայր՝ ըստ մարմնի, սրանք մեզ հայր՝ ըստ մեր հոգիների: Եւ Աբրահամն ասաց. «Քո զավակից պիտի օրհնվի քո ազգը»: Եւ սրանց ասաց. «Ձեր զավակ Սուրբ Գրիգորից պիտի օրհնվեն ձեր ազգը եւ ձեր վիճակը, որ աղոթքներով խնդրեցիք ինձանից: Մովսեսն ազատեց Իսրայելը փարավոնի մարմնի գերությունից, սրանք մեզ ազատեցին սատանայի հոգեւոր գերությունից: Մովսեսը տվեց նրանց տախտակները եւ խափանելի օրենքը, սրանք մեզ տվեցին ճիշտ եւ անխափան օրենքը: Դավիթը հովվեց նրանց թագավորական իշխանությամբ ու փառքով, սրանք հովվեցին մեզ Առաքելական շնորհներով եւ չարչարանքներով: Դավիթը միայն ասում է. «Քո սուրը ինձ եւ իմ հոր տանը» խոսքով, որ իր միջոցով էր մահվան պատիժը: Սրանք իրենց անձերի մեջ ընդունեցին բազմադիմի չարչարանքների սուրը՝ ի պատիժ մեր մեղքերի, եւ ինչպես հավալույս կենդանին, (որ) ծակոտելով իր մարմինը եւ մեզ վրա թափելով իր արյունը՝ կենդանացրին մեզ հոգեւոր մահից: Մովսեսը եւ Դավիթը, այլազգիների հետ մաքառելով իրենց ժամանակին, փրկեցին ու պահպանեցին իրենց ազգը. սրանք, մեր ազգի դիվամոլ թագավորների հետ մարտնչելով, իրենց անձը /փորձության/ տվեցին եւ մեզ անմարմին թշնամուց ազատեցին եւ միշտ պահպան են /մեզ/ աղոթելով: Եւ Մովսեսի նման սրանք եւս միշտ կանչում են առ Աստված, թե՝ «Եթե թողնում ես սրանց մեղքերը, թող, իսկ եթե ոչ, նաեւ մեզ վերացրու քո այդ գրից» (Ելք. ԼԲ, 31-32): Եւ ինչպես նրանք, (որ) իրենց նեղության մեջ նրանց առ Աստված բարեխոս ունենալով, եւ Աստված ասում էր. «Վերակացու պիտի լինեմ ձեզ Դավթի միջոցով», նույնպես եւ մենք մեր նեղության մեջ թեկուզ ամենեւին չենք հիշում սրանց, սակայն Աստված աներեւութապես ասում է. «Պիտի ողորմեմ ձեզ իմ սիրելիներ Բարդուղիմեոսի, Թադեւոսի եւ Գրիգորի միջոցով»: Որովհետեւ սրանց համեմատ է դրված խաղաղության ուխտը մեզ խնամելու նպատակով: Որովհետեւ եթե սրանք եղած չլինեին, նաեւ Աստված սրանց (նկատմամբ) հոգ չէր տանի, եւ մեզ վաղուց կորստյան մատնած կլիներ մեր ստեղծածի հետ միասին: Ուստի թեպետ գավազանով մերժում է մեր անօրենությունները եւ տանջում մեզ խրատելով, սակայն չի պակասեցնում մեզ համար իր ողորմությունները, այլ պահում է իր սիրելիների համար ճրագը:

Դավիթը խնդրեց գտնել Աստծու (երկնային) հարկերը Տիրոջ (համար). «Եւ պիտի քաղաք չկառուցես»,- ասաց նրան Աստված,- ով քեզանից պիտի ծնվի, նա պիտի կառուցի ինձ (համար) տուն»: Նույն ձեւով եւ մեր այս երանելիները խնդրեցին Աստծուց տեղ գտնել եւ կառուցել տուն Տիրոջ (համար): Աստված ասաց, թե՝ «Դուք եկե՛ք եւ հանգստացե՛ք, ես ձեզանից պիտի վեր կացնեմ (մի) զավակի՝ ըստ ձեր խնդրածի, եւ նա պիտի կառուցի իմ տունը, եւ որն է սուրբ Գրիգորը՝ սրանց պարգեւական զավակը եւ սրանց վիճակի ժառանգը: Նրա որդի Սողոմոնը կառուցեց մարդակերտ եւ երկրային նյութից: Մեր որդի սուրբ Գրիգորը շինեց Աստվածակերտ եւ երկնային լույսից սուրբ Էջմիածինը:

Եւ ինչպես որ Դավիթը խնդրեց

Աստծուց Սողոմոնի եւ իր ժողովրդի համար բարիք՝ ասելով. «Հաստատի՛ր (այն), ինչ խոսեցար, օրհնի՛ր տունը եւ քո Դավիթ ծառայի ժողովուրդը, եւ քո ծառայի աթոռը միշտ կանգուն կլինի քո առաջ»: Նույն ձեւով եւ սրանք Աստծուց խնդրեցին Սուրբ Գրիգորի եւ մեր ազգի համար բարիք, ասելով՝ «Թող հաստատ լինի /այն/, ինչ խոսեցար: Մի՛ լքիր այս վիճակը, այլ օրհնի՛ր եւ միշտ պահի՛ր, (որպեսզի) հավատով եւ աթոռով միշտ կանգուն լինի քո առաջ»: Որը եւ կատարեց (Աստված) սրանց (նկատմամբ) իր սիրո համար:

Եւ ինչպես Սողոմոնը տաճարը կառուցելիս խնդրեց Աստծուց, թե՝ «Թող հաստատ լինի քո խոսքը, որ խոսեցիր իմ հայր Դավթի հետ: Արդ՝ նայիր քո ծառայի աղոթքներին. թող քո աչքը բաց լինի այս տեղի վրա գիշեր ու ցերեկ, որի մասին ասացիր՝ «Թող իմ անունն այնտեղ լինի»: Լսելու ես քո ժողովրդի ձայնը, որ աղոթքի են կանգնելու այս տեղում, եւ պիտի քավություն անես ու փրկություն»: Նույնը եւ մեր սուրբ Գրիգորն արեց եւ Աստծուց խնդրեց սուրբ Էջմիածին տաճարը կառուցելու ժամանակ, եւ (Աստված) ընդունեց:

...Լսենք Պողոսին, որ ասում է. «Աղաչում ենք ձեզ, եղբայրներ, ճանաչեք ձեր աշխատավորներին եւ վերակացուներին ի Տեր» եւ այլն: Եւ ովքեր են լինելու մեր աշխատավորները, վերակացուներն ու խրատողները, եթե ոչ սուրբ Բարդուղիմեոսը, որ ինչպես մեր սիրով արբեցած, աշխատելուց ջերմացած ու խոնջացած՝ վրայից հանեց իր մորթին եւ ննջեց մեր տան մեջ: Նրա նման նաեւ սուրբ Թադեոսը, որ ինչպես քրտնաջան մշակ, ոռոգեց մեր ազգը իր արյունով եւ մեր ազգի աշխատանքի մեջ վաստակելով՝ ննջեց մեզ հետ: Սրանց հետ նաեւ սրանց բարեբեր արմատից սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչը, որ ինչպես սրտացավ այգեգործ, մնում էր այգու խնամքին, իր արյամբ ոռոգեց մեզ: Ահա սրանք են մեր լուսավորիչները, խնամածուները, երախտավորները եւ ամենագթած հայրերը, որոնց պետք է ճանաչենք եւ համարենք առավել սիրո արժանի. որոնք իբրեւ մեր սիրով արբեցածներ՝ ննջել են մարմնով, եւ չլինենք արհամարհող եւ ապերախտ, ինչպես անիծաժառանգ Քամը, այլ ինչպես օրհնաժառանգ Սեմը եւ Հաբեթը:

ՔԱՀԱՆԱՅԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ ՍՅՈՒՆՅԱՑ ԵՒ ԳԵՂԱՐՔՈՒՆՅԱՑ ԹԵՄԵՐՈՒՄ

Պատմական նոր ժամանակաշրջան է թեւակոխել Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ եկեղեցին: Վերաբացվում են նախկինում բռնությամբ ու անիրավությամբ գոցված եկեղեցիների դռները, ծառայության կոչվում երիտասարդ եւ գործելու եռանդով լեցուն հայրդիներ: Այսպիսի ծառայասեր ու եկեղեցանվեր երիտասարդների ձեռնադրություն կատարվեց Սյունյաց եւ Գեղարքունյաց թեմերում՝ Տաթեւի Պողոս-Պետրոս եկեղեցում, Սյունյաց թեմի առաջնորդ գերաշնորհ Տ. Աբրահամ եպս. Մկրտչյանի եւ Գեղհովիտ գյուղի Թուխմանուկ մատրան մեջ՝ Գեղարքունյաց թեմի առաջնորդ գերաշնորհ Տ. Անանիա եպս. Արաբաջյանի ձեռամբ:

Ստորեւ ներկայացնում ենք նորընծա քահանաների համառոտ կենսագրությունները:

Տ. ՍԱՀԱԿ ՔԱՀԱՆԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ
(ավազանի անունը՝ Հայկ)

Ծնվել է 1970 թ. դեկտեմբերի 9-ին, Էջմիածին քաղաքում:

1987-1988 թվականներին սովորել եւ ավարտել է Էջմիածնի թիվ 2 միջնակարգ դպրոցը, ապա ընդունվել Երեւանի մեքենաշինական տեխնիկումի ավտոճանապարհային մեքենաներ եւ սարքավորումներ բաժինը: Մեկ տարի սովորելուց հետո ծառայել է խորհրդային բանակում:

Ծառայությունից հետո՝ 1991-ից, շարունակում է ուսումը եւ ավարտում այն:

1994 թվականից ծառայել է Ս. Հռիփսիմե վանքում որպես դպիր եւ կատարել լուսարարի պարտականություններ:

1997-ին Սյունյաց թեմի առաջնորդ Աբրահամ եպիսկոպոսի ձեռամբ ձեռնադրվել է սարկավագ: Նույն թվականի հոկտեմբերի 26-ին՝ Գյուտ Խաչի տոնին, Տաթեւի վանքում, ձեռամբ թեմի առաջնորդ Տ. Աբրահամ եպս. Մկրտչյանի, օծվել է քահանա եւ ծառայության նշանակվել Կապան քաղաքում:

Տ. ԳՐԻԳՈՐ ՔԱՀԱՆԱ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ
(ավազանի անունը՝ Արգիշտ)

Ծնվել է 1968 թվականի նոյեմբերի 4-ին, Երեւան քաղաքում՝ ծառայողի ընտանիքում:

Սովորել է Երեւան քաղաքի թիվ 174 միջնակարգ դպրոցում:

1987-89 թթ. ծառայել է խորհրդային բանակում: 1992 թվականին ծառայության է անցել Երեւան քաղաքի Սուրբ Զորավոր Աստվածածին եկեղեցում:

1994 թվականի ապրիլ-հուլիս ամիսներին Երեւան քաղաքի «Մալաթիա» երկրապահ ջոկատի հետ մասնակցել է ԼՂՀ-ի ինքնապաշտպանությանը:

1994-ի դեկտեմբեր ամսին՝ Սուրբ Ստեփանոս Նախավկայի տոնին, Արարատյան Հայրապետական թեմի առաջնորդական փոխանորդ Տ. Գարեգին եպիսկոպոս Ներսիսյանի ձեռամբ, ստացել է ուրարակիր դպրի աստիճան:

1997 թվականի փետրվար ամսին տեղափոխվել է Սյունյաց թեմ: Նույն թվականի հոկտեմբերի 26-ին՝ Գյուտ Խաչի տոնին, Տաթեւի վանքում (Ս. Պողոս-Պետրոս եկեղեցի), Սյունյաց թեմի առաջնորդ Տ. Աբրահամ եպիսկոպոս Մկրտչյանի ձեռամբ, օծվել է քահանա:

Ծառայությունը շարունակելու է Սյունյաց թեմի Մեղրի քաղաքում:

Տ. ԴԱՎԻԹ ՔԱՀԱՆԱ ԿՅՈՒՐԵՂՅԱՆ
(ավազանի անունը՝ Գեւորգ)

Ծնվել է 1973 թ. հոկտեմբերի 3-ին, Վրաստանի Հանրապետության Նինոծմինդայի (Բոգդանովկայի) շրջանի Փոքր Արագյալ գյուղում:

1979 թ. ընդունվել է Փոքր Արագյալի ութամյա դպրոց:

1984 թ. ուսումը շարունակել է Բոգդանովկայի թիվ 1 միջնակարգ դպրոցում:

1990 թ. ընդունվել է Հոգեւոր ճեմարան:

1996 թ. մայիսի 19-ին, ձեռամբ գերաշնորհ Տ. Անանիա եպս. Արաբաջյանի, ձեռնադրվել է սարկավագ:

1996 թ. հունիսին ավարտել է Հոգեւոր ճեմարանի վեցամյա ուսումնական շրջանը եւ աշխատանքի նշանակվել Վեհարանում՝ որպես քարտուղար:

1997 թ. օգոստոսի 1-ից ծառայության է նշանակվել Գեղարքունյաց թեմում:

1997 թ. հոկտեմբերի 26-ին, Գեղարքունյաց թեմի առաջնորդ գերաշնորհ Տ. Անանիա եպս. Արաբաջյանի ձեռամբ, ձեռնադրվել է քահանա եւ նշանակվել Մարտունու շրջանում հոգեւոր հովիվ:

«ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐԻՉ» ԿԻՐԱԿՆՕՐՅԱ ԴՊՐՈՑԸ ՍՏԵՓԱՆԱՎԱՆՈՒՄ

Հուրախություն ստեփանավանցիների՝ սեպտեմբերի առաջին կեսին ԱՄՆ-ի արեւմտյան թեմի առաջնորդ գերաշնորհ Տ. Վաչե արքեպս. Հովսեփյանի նախանձախնդիր հետեւողականությամբ կառուցված գեղեցկատես ու հարմարավետ դպրոցը Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Ա Վեհափառ Հայրապետի օրհնությամբ իր դռները բացեց քաղաքի մանկանց կրթելու համար:

Իսկ նոյեմբերի 15-ին ծնունդ առավ մի նոր դպրոց՝ Ս. Գրիգոր Լուսավորչի անվան կիրակնօրյա հոգեւոր դպրոցը, որ ծառայելու է ողջ քաղաքի երեխաներին:

Շատ կարեւոր է, որ դպրոցի կառույցը ունի նաեւ մասուռ, որը ոչ միայն ավելի գեղեցկացնում, արտաքին փայլ ու վայելչություն է բերում, այլեւ եկեղեցական տոներն ու ծեսերը պատշաճ կերպով կատարելու հնարավորություն է ստեղծում:

Երկու դպրոցների ուսուցիչների համագործակցությունը խոստումնալից է:

Ստեփանավանի հոգեւոր վերազարթոնքը տեսնելով՝ ակամա մտածում ես, որ այսուհետեւ ավելի մեծ նվիրումով պիտի «զրահավորվենք ու գոտեպնդվենք» մեր հայրերի լույս հավատքով՝ դառնալով նրանց արժանավոր որդիները, որ իրավամբ ժառանգեցինք մեզ ավանդ տրված աշխարհի ամենահին, բայց միշտ երիտասարդ Հայ Առաքելական Սուրբ եկեղեցին:

Բարսեղ աբեղա ՓԻԼԱՎՉՅԱՆ
Ստեփանավանի եւ Տաշիրի հոգեւոր տեսուչ

ԱՐԱԳԱԾՈՏՆԻ ԹԵՄ ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑԻ ԴՊՐԱՏՈՒՆ

Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Ն. Ս. Օ. Տ.Տ. Գարեգին Առաջինի Հայրապետական տնօրինությամբ Արագածոտնի թեմի կենտրոն Օշականում ստեղծվում է հայ քրիստոնեական մշակույթի մի նոր համազգային օջախ՝ Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոց դպրատունը:

Այդ առթիվ Մայր Աթոռը կոչ է հղել հայ մտավորականությանը, բոլոր մշակութասեր անձանց եւ հաստատություններին՝ զորավիգ կանգնելու այս նոր նախաձեռնությանը եւ իրենց կարելիության սահմաններում օգնելու, օժանդակելու մշակութային այս նոր օջախի կառուցմանը:

Եւ ահա արձագանքը չուշացավ: Շատ շուտով Օշական ժամանեցին մի խումբ հայազգի գիտնականներ, մշակույթի եւ արվեստի ներկայացուցիչներ: Դիտելով ու ծանոթանալով նորաստեղծ դպրատան հնարավորություններին՝ նրանք կարիք զգացին մտքերի ավելի հանգամանալից փոխանակության: Եւ ահա՝ նոյեմբերի 18-ին, տեղի ունեցավ նրանց երկրորդ հանդիպումը, որը վերածվեց գործնական խորհրդակցության՝ նախաձեռնությամբ Արագածոտնի թեմի առաջնորդ գերաշնորհ Տեր Նավասարդ եպս. Կճոյանի:

Խորհրդակցության ժամանակ, որին մասնակցում էին ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի փոխնախագահ, ակադեմիկոս Գ. Սարգսյանը, ԳԱԱ ակադեմիկոս-քարտուղար Վ. Բարխուդարյանը, Երեւանի համալսարանի ամբիոնի վարիչ, ակադեմիկոս Լ. Խուրշուդյանը, ժողովրդական նկարիչ, ակադեմիկոս Գ. Խանջյանը, պրոֆեսոր Պ. Հակոբյանը, Ազգային գրադարանի տնօրեն Գ. Տեր-Վարդանյանը, Մատենադարանի գիտաշխատող Ա. Մաթեւոսյանը, ճարտարապետ Ա. Դավայանը, ճշտվեց դպրատան ապագա աշխատանքների ծրագիրը, ստեղծվեց այդ աշխատանքները կարգավորող հանձնախումբ: Խորհրդակցությունների մասնակիցներին անհրաժեշտ տեղեկություններով ու պարզաբանումներով ապահովում էր դպրատան վարչատնօրեն Ալֆրեդ Շահնազարյանը:

Գործնական բնույթ կրող այս խորհրդակցությունն ընդունեց հայությանը ուղղված կոչ՝ մամուլում հրապարակելու համար:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ՝ Ի ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ Ի ՍՓՅՈՒՌՍ ԱՇԽԱՐՀԻ

Արձագանքելով Մայր Աթոռի կոչին՝ զորավիգ կանգնել Հայրապետական տնօրինմամբ Օշականում հաստատված Ս. Մեսրոպ Մաշտոց դպրատանը, Հայաստանի մի խումբ մտավորականներ այս տարվա նոյեմբերի 10-ին այցելեցին Արագածոտնի թեմի Ս. Մեսրոպ Մաշտոց առաջնորդանիստ եկեղեցի, որի տարածքում արդեն վերակառուցված եւ հիմնադրված է հայ մշակույթի մի նոր կենտրոն՝ դպրատուն, մեր քրիստոնյա հավատքի եւ բազմադարյան քաղաքակրթության կենտրոն:

Երախտագիտությամբ արժեւորելով Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Ա-ի այս ազգանվեր նախաձեռնությունը՝ մենք լիահույս ենք, որ Մեսրոպ Մաշտոց դպրատունը կդառնա հայ ժողովրդի կրոնաքաղաքական մաքառման հարուստ պատմությունը հետազոտող մի հաստատություն եւ մեծ մասամբ կհասնի եռամեծ Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի հանդեպ մեր ժողովրդի 1600-ամյա պարտքը: Ս. Մեսրոպ Մաշտոց դպրատունը կարիք ունի ոչ միայն գրքերի, վավերագրերի, նյութական մշակույթի արժեքների եւ գեղարվեստական աշխատանքների նվիրատվության, այլեւ բարոյական սրտացավ աջակցության, որի շնորհիվ մեր մշակույթը մեկ առիթ եւս կունենա ինքնաբացահայտվելու, նորովի ներկայանալու հայության նորեկ սերունդներին եւ օտար հանրությանը:

Նորահաստատ դպրատան աշխատանքների կազմակերպման, նրա թանգարանային բաժնի եւ գիտական գրադարանի համալրման գործը հաջողությամբ իրականացնելու համար անհրաժեշտություն է զգացվում ապահովելու մեր մտավորականության լայն շրջանակների, աշխարհասփյուռ հայության տարբեր հատվածների ու հայրենանպաստ կազմակերպությունների մասնակցությունը, որոնց դիմելով՝ մենք կոչ ենք անում արձագանքել Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի հորդորին, իրենց որդիական պարտքը կատարել մեր Սուրբ Առաքելական Եկեղեցու եւ հայ մշակույթի հանդեպ:

Փրկչի ծննդյան 2000 եւ Հայաստանում քրիստոնեությունը պետական կրոն հռչակման 1700-ամյա ու հայ գրերի ստեղծման 1600 ամյակի տարելիցներին նվիրված ծրագրերի շրջագծում դպրատունն ի զորու է եւ պետք է դառնա սրբազան կենտրոնատեղի: Ուրեմն առանց հապաղելու բերենք մեր նպաստը այս աստվածահաճո գործին, եւ Տերը թող լինի մեզ բոլորիս ուղեցույց եւ մարտակից:

Նավասարդ եպս. Կճոյան, առաջնորդ Արագածոտնի թեմի
Գագիկ Սարգսյան, ՀՀ ԳԱԱ փոխպրեզիդենտ
Վլադիմիր Բարխուդարյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս-քարտուղար
Լենդրուշ Խուրշուդյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, ԵՊՀ հայոց պատմության ամբիոնի վարիչ
Գրիգոր Խանջյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, նկարիչ
Պիոն Հակոբյան, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Արտաշես Մաթեւոսյան, ձեռագրագետ, պատմաբան (Մաշտոցի անվ. Մատենադարան)
Գեւորգ Տեր-Վարդանյան, պատմաբան, Հայաստանի ազգային գրադարանի տնօրեն
Ալֆրեդ Շահնազարյան, Ս. Մեսրոպ Մաշտոց դպրատան վարիչ-տնօրեն
Աշոտ Դավայան, ճարտարապետ

ՕՇԱԿԱՆՅԱՆ ՀԱՎԱՔԻ ՄԵԿ ԱՅԼ ԵՐԱՆԳԸ

Օշականի Ս. Մեսրոպ Մաշտոց դպրատանը նոյեմբերի 18-ին Արագածոտնի թեմի առաջնորդ Նավասարդ եպիսկոպոս Կճոյանի նախաձեռնությամբ հավաքվել էին մերօրյա կաճառականներ Գ. Սարգսյանը, Լ. Խուրշուդյանը, Ա. Շահնազարյանը, Գ. Խանջյանը, Վ. Բարխուդարյանը, Ա. Մաթեւոսյանը, Գ. Տեր-Վարդանյանը: Առաջնորդանիստ Օշականը հյուրընկալել էր մտավորականների մի փաղանգի, որպեսզի մեկ անգամ եւս միակամ ու միասիրտ սրբագրեն ու ճշգրտեն դպրատան գիտական, քարոզչական աշխատանքների շրջանակը՝ ոսկեդարից մինչեւ մեր օրերը: Թերեւս պատմությունն արձանագրի այդ օրվա հավաքը որպես հերթական գիտական ժողով, բայց հիշատակման արժանի մի արարողություն եւս տեղի ունեցավ այդ օրը, որ խորհուրդ եւ իմաստ ուներ իր մեջ:

Օշականի Ս. Մեսրոպ Մաշտոց եկեղեցում մկրտվեց ակադեմիկոս Լենդրուշ Խուրշուդյանը: Եւ պատահական չէր, որ սրբազան արարողությունից հետո կնքահայր՝ Վ. Բարխուդարյանի եւ Նավասարդ սրբազանի առաջարկած եւ ընդունված մկրտության անունով Լեւոն Խուրշուդյանը խոստովանեց իր վաստակին ու կոչմանը յուրահատուկ հակիրճությամբ. «Ես ազդվեցի: Մի գիրք եմ գրել՝ «Ազգային գաղափարախոսություն». կարծում եմ՝ այդ գիրքը նորից պիտի գրվի»: Պետք է ասել, որ Նավասարդ եպիսկոպոս Կճոյանն է նպաստել յոթ տասնամյակ ապրած մարդու վերածննդին: Դեռ որքան պապակ սրտեր պիտի ջերմանան սրբազան հոր հորդորներից եւ բռնեն այն ճանապարհը, որով անցավ վաստակած գիտնականը:

Ավարտվում է օրը: Մեծապատիվ հյուրերը հեռանում են՝ հարստացած օրվա խորհրդով, խանդավառված ու բարձր տրամադրությամբ: Իսկ Նավասարդ սրբազանը մնում է իր մեծ ու փոքր հոգսերի հետ: Նա գիտակցում է նախաձեռնած գործի՝ դպրատան կայացման դժվարությունները, որոնց հաղթահարումը ջանք, եռանդ ու համբերություն է պահանջում: Ժամանակ կանցնի, եւ թե Աստված կամենա, «դպրատունը կդառնա հայ ժողովրդի կրոնաքաղաքական մաքառման հարուստ պատմությունը հետազոտող մի հաստատություն եւ գեթ մասամբ կհասնի եռամեծ Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցի հանդեպ մեր ժողովրդի 1600-ամյա պարտքը», այնժամ տարիների հեռվից թերեւս այսօրվա խորհուրդն առավել իմաստավորվի:

Գիտնական այրերը, թեմական առաջնորդը, հյուրերը անշուշտ հավատում էին, թե գալիք լավ օրերի համար բարի մի գործի սկիզբ են դնում, որ պիտի օրհնի Աստված եւ թույլ չտա, որ սկարանա: Թող բազմապատկվեն ազգային նման հաստատությունները, որ մեր հոգեւոր գանձարաններն են դառնալու: Մեծն Մաշտոցի սրբալույս անձը, որ հանգչում է Օշականի հողում, կարծես ավետարանական հայտնի առակի խորհուրդն է կրկնում, թե ցորենի հատիկը, եթե չմեռնի հողի մեջ, չի բազմապատկվի:

Սիլվա ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԱՌԱՔՅԱԼՆԵՐԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՄԵՐ ՕՐԵՐԸ

(սկիզբը՝ «Քրիստոնեայ Հայաստան» թիվ 1-2, 4-5, 6, 11, 17)

ԿԻԼԻԿԻԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄԸ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

ԺԳ դարի վերջերին խաչակիրների պետությունների թուլացմանն ու վերացմանը զուգընթաց՝ Կիլիկիայի հայկական թագավորության շուրջ սեղմվող մահմեդական պետությունների օղակը ստիպում է կիլիկյան գահակալներին օգնություն որոնել Արեւմուտքում: Իսկ այդ օգնությունը Հռոմի կողմից, որպես կանոն, շաղկապվում էր եկեղեցական-դավանաբանական խնդրի հետ: Հռոմի պապի պահանջով եւ հաճախ Կիլիկյան թագավորների ճնշմամբ տեղի են ունենում մի քանի եկեղեցական ժողովներ, որոնք ընդունում են Արեւմուտքի պահանջները, սակայն վերջնական արդյունքում այդ զիջումները ոչ մի օգուտ չեն բերում Կիլիկիային, ընդհակառակը, հարուցում են շրջակա մահմեդական պետությունների թշնամությունը:

Կիլիկյան արքունիքի լատինականացման ակնառու օրինակ է Հեթում Բ թագավորը, որը Կաթոլիկ Եկեղեցու Ֆրանցիսկյան միաբանության անդամ էր, այդ պատճառով հրաժարվեց թագ կրելուց եւ ամուսնանալուց, ի վերջո կրոնավորի սքեմ հագավ՝ ստանալով Եղբայր Հովհաննես անունը: 1289թ. նա անհիմն մեղադրանքներով աթոռանկ արեց ու ձերբակալեց Կոստանդին Բ Կատուկեցի կաթողիկոսին (1286-1289), որը համամիտ չէր նույն թվականին Հռոմի պապից ստացված նամակին:

Ողբերգական ճակատագիր ունեցավ նոր ընտրված Ստեփանոս Դ Հռոմկլայեցին (1290-1292), որի կաթողիկոսությունն ավարտվեց եգիպտացիների արշավանքի հետեւանքով Հռոմկլայի անկումով: Հեթում Բ-ն որեւէ օգնություն չցուցաբերեց շուրջ մեկ ամիս դիմադրող պաշարված ամրոցին, որի գրավումով վերացավ Հռոմկլայի կաթողիկոսարանը: Ավերվեցին աթոռանիստ ամրոցի Ս. Գրիգոր, Ս. Աստվածածին, Ս. Փրկիչ եկեղեցիները, կողոպտվեցին սրբությունները, Ստեփանոս կաթողիկոսը գերվեց 12 եպիսկոպոսների հետ, տարվեց Եգիպտոս եւ իր մահկանացուն կնքեց մեկ տարի անց Կահիրեում:

Հաջորդ կաթողիկոսը, որը հաստատվեց Սիս մայրաքաղաքում, Հեթումի գաղափարակից Գրիգոր Է Անավարզեցին (1293-1307) կրոնածիսական մի շարք փոփոխություններ է կատարում լատինական հետեւողությամբ, որով առաջացնում է Արեւելյան Հայաստանի վարդապետների դժգոհությունը: Համառորեն իր միարարական ծրագիրը հետապնդող Հեթումը, որը գահը զիջել է եղբորորդուն՝ տասնութամյա Լեւոն Դ-ին, Անավարզեցու մահից հետո՝ 1307թ., Սսում մի ժողով է նախաձեռնում, որին մասնակցում են առավելապես Կիլիկիայի եպիսկոպոսներն ու իշխանները: Ժողովն ընդունում է Հայ Եկեղեցու դավանաբանությանը խորթ որոշումներ (ընդունել 7 տիեզերական ժողովները, Քրիստոսի մեջ խոստովանել երկու բնություն, երկու կամք, երկու ներգործություն, Տերունական տոները նշել ըստ Հռոմի տոնացույցի եւ այլն): Նույն ժողովում կաթողիկոս է ընտրվում Կոստանդին Դ Կեսարացին (1307-1322), որը ժողովի որոշումներն իրականացնելու հանձնառուն է դառնում: Սսի այս ժողովի որոշումները դժգոհություն են առաջացնում հենց Կիլիկիայում, բայց առավել՝ Հայաստանում: Կոստանդին Կեսարացին մի նոր ժողով է գումարում 1316թ. Ադանայում, ուր մեկ անգամ եւս հաստատում է Սսի ժողովի որոշումները:

Այսպիսով, եկեղեցական սկզբունքները ստորադասվում են քաղաքական նկատառումներին, սակայն սպասված արդյունքը չի ստացվում: Կիլիկյան հաջորդ գահակալները՝ Օշինը, Լեւոն Ե-ն եւ մյուսները (հատկապես կաթոլիկ Լուսինյանները) շարունակում են գործել Արեւմուտքի օգնության ակնկալությամբ, սակայն Հռոմի հետ մերձեցման հետեւանքով ոչ միայն դրացիների աչքում դառնում են նոր խաչակրության հրահրիչներ, այլեւ զրկվում սեփական ժողովրդի աջակցությունից: Մյուս կողմից Հռոմն էլ, խոստացած օգնությունը տալ չկարողանալով, զանազան պատրվակներ է ստեղծում, որի վկայությունն է Բենեդիկտոս ԺԲ պապի ժամանակ մոլեռանդ միարարների ձեռքով կազմված Հայոց Եկեղեցու կարծեցյալ մոլորություններին վերաբերող գրությունը, ուր այդ «մոլորությունների» թիվը հասցված է 117-ի: Այդ գրությունը քննեց եւ դրա վերաբերյալ բացատրական ու հակաճառական հիմնավոր պատասխան կազմեց Սսի 1343թ. ժողովը, որը հրավիրվել էր կաթողիկոս Մխիթար Ա Գառնեցու (1341-1355) կողմից:

Կիլիկեցիների համար աստիճանաբար պարզ դարձավ, որ Արեւմուտքի օգնությունը խաբկանք է: Այս պայմաններում Մեսրոպ Ա Արտազեցի կաթողիկոսը (1359-1372) 1361թ. մի նոր ժողով գումարեց Սսում, որի արդյունքում որոշվեց վերացնել նախորդ շրջանի բոլոր «նորամուծությունները»: Սակայն Կիլիկիայի հայկական պետությունն արդեն հասել էր կործանման եզրին: 1375-ին գրավվեց Սիս մայրաքաղաքը եւ Կիլիկիայի վերջին թագավոր Լեւոն Զ-ն գերի տարվեց Եգիպտոս:

Պետականության անկումից հետո կաթողիկոսական Աթոռը շարունակեց մնալ Սսում, սակայն Կիլիկիայի հայության զգալի մասի արտագաղթի եւ երկրի մահմեդական կառավարիչների կամայականությունների հետեւանքով նրա դերը խիստ թուլացավ:

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԱԹՈՌԻ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏՈՒՄԸ Ս. ԷՋՄԻԱԾՆՈՒՄ 1441թ.

ԺԵ դարի սկզբներին ակնհայտ դարձավ, որ Սսում գտնվող կաթողիկոսական Աթոռը չի կարող համահայկական նշանակություն ունենալ: 1409թ. Սսի եւ Աղթամարի կաթողիկոսությունների միջեւ բնականոն հարաբերություններ հաստատվեցին: Սակայն շուտով Սսի աթոռակալները հանգամանքների բերումով եւ մասամբ իրենց վարքի պատճառով հեղինակազրկվեցին:

Հայաստանում հասունացավ այն գիտակցությունը, որ կաթողիկոսական Աթոռը պետք է վերահաստատվի իր նախնական տեղում՝ Վաղարշապատի Ս. Էջմիածնում: Հայ Եկեղեցու բազմերախտ ու հեռատես գործիչների՝ Սյունյաց մետրոպոլիտ Ստեփանոս Օրբելյանի եւ եռամեծ րաբունապետ Գրիգոր Տաթեւացու կողմից դեռ շատ ավելի վաղ արտահայտած այս գաղափարն իրականացավ 1441թ.՝ հենց Տաթեւացու սաների՝ Թովմա Մեծոփեցու, Հովհաննես Հերմոնացու եւ այլոց նախաձեռնությամբ: Դա իրոք մի կարեւորագույն ու շրջադարձային հանգրվան դարձավ Հայոց Եկեղեցու համար:

Այդ տարիներին Կիլիկիայում գահակալում էր Գրիգոր Թ Մուսաբեկյանը (1439-1441): Ենթադրվում է, որ Աթոռի փոխադրությունը նախաձեռնողները նախապես դիմել են նրան՝ Էջմիածնում հաստատվելու առաջարկով, բայց մերժում են ստացել:

1441թ. Ազգային-եկեղեցական ժողովի ավելի քան 300 մասնակիցները նախ հավաքվեցին Երեւանում, ապա տեղի մահմեդական կուսակալի համաձայնությամբ մեծ թափորով ուղեւորվեցին Վաղարշապատ: Ժողովը բացվեց Համբարձման տոնի օրը: Առաջադրվեցին կաթողիկոսի մի քանի թեկնածուներ: Դժվարին քննարկումից հետո ի վերջո ընտրությունը կանգ առավ որեւէ խմբակցության հետ կապ չունեցող չեզոք թեկնածուի՝ Կիրակոս Վիրապեցու վրա, որն այսպիսով դարձավ Ս. Էջմիածնում վերահաստատված Աթոռի առաջին գահակալը:

Աթոռի փոխադրությամբ եւ Վիրապեցու ընտրությամբ բարենպաստ հեռանկար բացվեց կաթողիկոսական Աթոռի համար: Նախ ավարտվեց Աթոռի դեգերումների երկարատեւ շրջանը. 1046թ. Բյուզանդիայի պարտադրմամբ թողնելով Հայոց բնաշխարհի սահմանները՝ ահա կրկին հաստատվում է իր նախնական վայրում: Մյուս կողմից՝ Միջերկրականի ափերից հեռացած Հայոց կաթողիկոսությունն ազատվում էր Կիլիկյան շրջանի՝ դավանաբանական ու ծիսական հարցերում Հռոմին կատարված զիջումների բեռից, վերագտնում իր ինքնուրույնությունը եւ ամուր կերպով կանգնում նախնյաց ավանդների վրա:

Նորընծա կաթողիկոսի առաջին գործերից մեկը եղավ սուրբ մեռոնի օրհնությունն ու դրա բաժանումը Հայաստանի եկեղեցիներին: Ապա հայրապետը հատուկ կոնդակով չեղյալ համարեց նախընթաց տասնամյակներին Հայոց Եկեղեցու տարբեր հատվածների միմյանց հասցեին արված նզովքները, սիրո ու միաբանության կոչ ուղղեց բոլոր թեմերին ու եկեղեցիներին: Կիրակոս Վիրապեցին նորոգեց Էջմիածնի տաճարը, բարեկարգեց վանական համալիրը, իսկ րաբունապետ ու մատենագիր Թովմա Մեծոփեցին վերստին շունչ հաղորդեց հայաստանյան առաջին դպրոցի բնօրրանի նվաղած մշակութային կյանքին:

Թվում էր՝ ամեն ինչ բնականոն հունի մեջ էր մտնում, սակայն, ցավոք, երկու տարի անց տարբեր խմբակցությունների հին թշնամությունները ու անմիաբանության խոտելի սովորույթը կատարեցին իրենց գործը, եւ 1443 թ. Կիրակոս Վիրապեցին աթոռանկ արվեց: Կաթողիկոս հռչակվեց Գրիգոր Ժ Ջալալբեկյանցը (1443-1465), եւ համազգային միասնության հրաշալի գործընթացը մեծապես վնասվեց: Այս տխուր իրողության մանրամասներին չանդրադառնալով՝ նշենք, որ անկախ ամեն ինչից, պատմական հետագա ելեւէջներից՝ 1441 թ. կաթողիկոսական Աթոռի փոխադրությունն Էջմիածին, իիրավի, ճակատագրական եղավ հայ ժողովրդի համար: Դա ոչ միայն հոգեւոր-եկեղեցական, այլեւ քաղաքական խոշոր իրադարձություն էր, որի շնորհիվ հայությունը համոզվեց, որ անկախ հայրենիքի քաղաքական կացությունից, փրկության ու գոյատեւման գրավականը հենց հայրենի հողում՝ Լուսավորչահիմն Ս. Էջմիածնի հովանու ներքո ապրելն է:

Գրիգոր Ջալալբեկյանցի ժամանակ՝ 1461-ին, երկրի մահմեդական իշխանավորների օգնությամբ շուրջ մեկ տարով Ս. Էջմիածնի Աթոռը գրավում է Աղթամարի կաթողիկոս Զաքարիա Գ Աղթամարցին, սակայն ինչ միջոցով, որ նա Վաղարշապատ էր եկել, նույն կերպ էլ հեռացվեց Գրիգոր կաթողիկոսի ու նրա աջակիցների կողմից: Վերջիններիս փառասիրությանը հագուրդ տալու համար Գրիգոր Ջալալբեկյանցն աթոռակից կաթողիկոս ձեռնադրեց նրանցից երկուսին՝ Արիստակես Բ-ին եւ Սարգիս Բ-ին: Դրանից հետո՝ բավական ժամանակ, սովորական երեւույթ դարձավ Էջմիածնում մեկից ավելի կաթողիկոսների ներկայությունը, որն իհարկե դրական երեւույթ չէր: Սակայն այդ կացությունն այն առավելությունն ուներ, որ կաթողիկոսի մահից հետո անմիջապես նրան փոխարինում էր աթոռակիցը, եւ փաստորեն կարիք չէր զգացվում նոր ընտրական ժողով գումարելու, մի բան, որ այնքան էլ դյուրին չէր երկրի քաղաքական անկայունության եւ մահմեդական իշխանությունների միջամտության պայմաններում: Այս նույն պատճառներով Էջմիածնի Աթոռը տեւական ժամանակ անշուք վիճակում էր գտնվում: Մի կողմից՝ օտար իշխողների կամայականությունների, ժողովրդի թշվառության, մյուս կողմից՝ եկեղեցական գործունյա ու ձեռներեց գործիչների բացակայության հետեւանքով Էջմիածնի կաթողիկոսությունը չափազանց ծանր ժամանակաշրջան էր ապրում: Այս կացությունը, փոքր բացառություններով (ինչպես, օրինակ, հայ տպագրության ծավալմանը հետամուտ Միքայել Սեբաստացու կաթողիկոսության շրջանը՝ ԺԶ դ. 60-70-ական թթ.), շարունակվեց մինչեւ ԺԷ դար՝ Մովսես Գ Տաթեւացու (1629-1632) գահակալությունը:

ԿԻԼԻԿՅԱՆ ԱԹՈՌԻ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄԸ, ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ԵՒ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍԻ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Վաղարշապատում Կիրակոս Վիրապեցու Աթոռից հեռացվելը առիթ տվեց կիլիկեցիներին վերականգնելու Սսի կաթողիկոսական Աթոռը: 1446թ. Կարապետ եպիսկոպոս Եվդոկացու կաթողիկոս ձեռնադրվելով շարունակվեց Սսի կաթողիկոսությունը (այժմ՝ կաթողիկոսություն Մեծի Տանն Կիլիկիո), որը սկզբում մերժում էր Ս. Էջմիածնի գերակայությունը, սակայն ժամանակի ընթացքում հակասությունները հարթվեցին, եւ փոխհարաբերությունները կարգավորվեցին:

Կիլիկիայի երկրամասը տեւականորեն գտնվում էր քաղաքական անկայուն պայմաններում, անգամ ԺԶ դարի սկզբներին Օսմանյան տերության կազմում ընդգրկվելուց հետո էլ այդ վիճակը շարունակվեց մինչեւ ԺԹ դարի կեսերը: Դրանից մեծապես տուժում էր տեղի հայությունն ու Հայ Եկեղեցին: Այս է պատճառը, որ Սսի կաթողիկոսները երբեմն երկրորդ աթոռանիստ են դարձրել Ադանան եւ Հալեպը: ԺԷ դարի 30-ական թվականներից սկսած՝ շուրջ մեկ ու կես դար Կիլիկիայում աթոռակալել են Աջապահյան տոհմի ներկայացուցիչները, որոնք կարողացել են պատշաճ կերպով կարգավորել թեմական, վարչական, շինարարական, կրթական, հոգեւոր-մշակութային հարցերը:

Երուսաղեմում հայերը եկեղեցիներ են կառուցել դեռեւս Արշակունիների ժամանակ՝ Դ դարից սկսած: Հայոց բոլոր նշանավոր նախարարական տներն այստեղ վանքեր ու եկեղեցիներ են հիմնել: Բյուզանդիայում քաղկեդոնականության տարածման հետեւանքով Երուսաղեմի հայկական եկեղեցիներն առանձնացան հունական եկեղեցիներից եւ սկսեցին գործել իրենց հոգեւոր առաջնորդ եպիսկոպոսի ղեկավարությամբ: Ըստ պատմիչ Ջեֆի ալ Դինի՝ արաբների կողմից Երուսաղեմի գրավումից հետո (636թ.) հայերը քաղաքում կրոնական ազատություն են վայելել՝ շնորհիվ Աբրահամ պատրիարքի՝ անձամբ Մուհամմեդից ստացած (626թ.) եւ Գրիգոր պատրիարք Ուռհայեցու՝ Օմար խալիֆից ստացած (636թ.) հաստատագրերի: Նման մի հաստատագիր էլ Երուսաղեմի Հայոց պատրիարքությունը ստացել է 1187թ. Սալահեդդինից, որն այդ թվականին գրավել էր քաղաքը խաչակիրների ձեռքից:

1307թ. Սսի ժողովի որոշումներից եւ Կոստանդին Կեսարացի կաթողիկոսի լատինասեր ընթացքից հիասթափված Սարգիս պատրիարքը, 1311թ. եգիպտական սուլթանից համապատասխան հրովարտակ ձեռք բերելով, Երուսաղեմի Հայոց պատրիարքությունն անջատում է Սսի կաթողիկոսական Աթոռից: Օսմանյան շրջանում Երուսաղեմի պատրիարքությունը գործում է Կ. Պոլսի պատրիարքության ավագությամբ:

Կոստանդնուպոլսի Հայոց պատրիարքությունը (Պատրիարքություն հայոց Թուրքիո) հիմնվել է 1461թ. սուլթան Մուհամմեդ Բ-ի հրովարտակով: Առաջին պատրիարքն է եղել Հովակիմ եպիսկոպոսը, որն աթոռակալել է Սամաթիայի Ս. Գեւորգ եկեղեցում: 1644-ից աթոռանիստը տեղափոխվել է Գումգափու, ուր գտնվում է մինչեւ այժմ (առաջնորդանիստ եկեղեցին է Ս. Աստվածածինը): Պոլսի Հայոց պատրիարքներն օժտված էին ինչպես ընդարձակ եկեղեցական, այնպես էլ աշխարհական մասնակի իրավունքներով, քանի որ տնօրինում էին թուրքական տերության ողջ տարածքում բնակվող մեծաթիվ հայ համայնքների ներքին կյանքը: Օսմանյան կայսրության ընդարձակմանն ու զորացմանը զուգահեռ՝ մեծանում էր նաեւ պատրիարքության դերն ու հեղինակությունը, քանի որ սուլթանական վարչակարգը որպես իր պետության տարածքում բնակվող հայության պաշտոնական ներկայացուցիչ էր ճանաչում Պոլսի պատրիարքին: Ըստ այդմ՝ Սսի եւ Աղթամարի կաթողիկոսությունները, Երուսաղեմի պատրիարքությունը Պոլսի պատրիարքին էին զիջում առաջնությունը: Որոշ շրջանում փորձ է արվում ինքնիշխան դիրք գրավել նաեւ Ս. Էջմիածնի նկատմամբ (որը գտնվում էր Պարսկաստանի տիրապետության տակ), սակայն այն չի իրականանում, եւ Պոլսի պատրիարքությունն օրինաչափորեն ընդունում է Մայր Աթոռի գերակայությունը: Պատրիարքներից մի քանիսը ժամանակին ընտրվել են Ամենայն Հայոց կաթողիկոս:

Արեւելյան Հայաստանի՝ Ռուսաստանի տիրապետության տակ անցնելուց հետո Թուրքական կառավարության աչքում Հայոց պատրիարքարանն ավելի մեծ կարեւորություն է ստանում: 1860թ. կազմված եւ 1863թ. իշխանության կողմից վավերացված «Ազգային Սահմանադրությունը» Պոլսում եկեղեցական վարչության գործունեությանն ավելի կանոնավոր բնույթ է հաղորդում:

Կոստանդնուպոլսի Հայոց պատրիարքությունը կարեւոր ավանդ է ներդրել հայ ժողովրդի կրթական-մշակութային կյանքի զարգացման ասպարեզում, միաժամանակ նշանակալից դեր կատարել ազգային-ազատագրական պայքարի շրջանում՝ մի կողմից նպաստելով համազգային իղձերի իրականացմանը, մյուս կողմից՝ դիվանագիտական միջոցներով փորձելով ժողովրդին զերծ պահել արյունահեղությունից: Այս առումով հատկանշական է հատկապես Ներսես Վարժապետյանի (1874-1884) եւ Մաղաքիա Օրմանյանի (1896-1907) պատրիարքների գործունեությունը:

Կ. Մ.

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՕՐՀՆՅԱԼ ԶԱՎԱԿԸ ԶՈՐԱՎԱՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿ

Յոթ տասնամյակ առաջ՝ օգոստոսի 31-ին, օտար երկնքի տակ իր մահկանացուն կնքեց հայոց լեռների անպարտելի արծիվը՝ Անդրանիկ զորավարը։

Հայոց պատմության մեծագույն կորստի եւ ողբերգության այս վերջին հարյուրյակը հայ ոգու բազում առասպելասիրտ դյուցազուններ ծնեց, բայց նրանց մեջ քաջաց քաջը եղել եւ մնում է Անդրանիկ զորավարը։ Այո, նա առասպել դարձավ իր կենդանության օրոք, իր քաջագործություններով արժանի դարձավ կանգնելու առասպելական Մհերի ու Դավթի կողքին՝ որպես նրանց նորօրյա ժառանգորդը։

Միայն իր ծննդավայրում՝ Շապին-Գարահիսարում, ծխական դպրոցում կրթություն ստացած Անդրանիկը հետագայում ռազմական փայլուն հաղթանակներ պիտի տաներ մեծ եւ փոքր ճակատամարտերում, որոնցով պիտի միայն զարմանք ու հիացմունք պատճառեր ռուս եւ օտարազգի բարձրաստիճան ու հմուտ զորավարներին։ Իսկ ժողովուրդը իր սիրած հերոսի ռազմական հաջողությունների մեջ պիտի տեսներ Բարձրյալի կամքն ու զորությունը, որին ապավինելուց բացի այլ պահապան չուներ երիցս տառապյալ այդ ժողովուրդը։

Ո՞վ գիտե, գուցե 1885 թվականի այն օրը, երբ Շապին-Գարահիսարի Ս. Սարգսի ուխտատեղիում Նազարեթ քահանա Քիպարյանը, հեղափոխական մկրտելով 20-ամյա Անդրանիկին, օրհնեց նրա զենքերը, Ամենակարող Տերը եւս արժանի գտավ նրան օրհնելու եւ օծելու հայ պայքարող ոգու ջահակիր ու իր տառապյալ ժողովրդի պահապան հրեշտակ։

Աշխարհիկ մարդկանց հետ փոխհարաբերությունների մեջ միշտ հպարտ ու ըմբոստ Անդրանիկ զորավարը մի առանձնահատուկ խոնարհությամբ եւ ակնածանքով էր վերաբերվում հարազատ Եկեղեցուն եւ նրա սպասավորներին։ Սրբությամբ էր կատարում հայ հավատացյալի իր պարտականությունները։ Նրա հաղթանակների մեջ, թերեւս, ամենազարմանահրաշը Մշո Ս. Առաքելոց վանքի կռիվներն են եղել։ Հայոց բազմադարյան սրբատեղին ապավինած հերոսը, իր 30 քաջերով 24 օր վեց հազար ասկյարի կողմից պաշարված մնալով, վանքում առանց մեկ զոհ տալու, հաղթանակած դուրս է գալիս շրջապատումից, որն աստվածընծա հրաշք կարելի է միայն համարել։

Մյուս հրաշքն այն է, որ ավելի քան 70 ճակատամարտ մղած զորավարը ոչ մի անգամ չի վիրավորվել՝ չնայած այն բանին, որ շատ ականատեսներ վկայում են, որ նա շատ հաճախ գնդակների տարափի տակ սրարշավ սուրացել է ռազմի դաշտում, որը նույնիսկ ռուս կոզակներն են նկատել եւ ասել. «Նա սուրբ է, նրան գնդակ չի դիպչում»։

Տարոն աշխարհի հայդուկների համար մի իսկական փրկության օազիս է եղել պատմական Արտազ գավառի /Պարսկաստան/ Ս. Թադեի վանքը, որի ամրակուռ պարիսպների հետեւում շատ հայ մարտիկներ եւ ազգային գործիչներ էին ապաստան գտնում ու այս սրբավայրի օրհնությունը ստանում։ Անդրանիկը եւս հետեւել է հայդուկային այս ավանդությանը՝ իր հոգեւոր տուրքը տվել այս նվիրական սրբավայրին։

Փառաբանված զորավարի միակ հանգրվանը Ռուսահայաստանում եղել է Ս. Էջմիածինը, իսկ ինքը՝ Մայր Աթոռի ցանկալի հյուրը, եւ պատահական չէ, որ Զորավարը հայրենիքից հեռանալուց առաջ իր զորամասի ողջ ունեցվածքը հանձնում է կաթողիկոսարանին եւ ստանալով Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի օրհնությունը՝ 1919 թվականին հեռանում է հայրենիքից։

Անդրանիկ զորավարի կերպարը՝ որպես եկեղեցասեր եւ բարեպաշտ հայի, շատ սիրով եւ գորովանքով բնութագրում է Ամենայն Հայոց հայրապետ Գեւորգ Ե-ն իր 1921թ-ի սեպտեմբերի 9-ի սրբատառ կոնդակում՝ ի գնահատություն հայոց ազգային հերոսի արտասահմանի մեջ ի նպաստ իր տառապյալ ժողովրդի կատարած աշխատանքների. «...Եթէ սիրելիք սրտի քո են յարկի Տեառն զօրութեանց սրբավայրի Հայաստանի, ապա եւ սիրելի ինձ է դիւցազն հայրենի երկրին իմոյ, Անդրանիկն Հայոց, որ ի հեռաւոր իսկ հողաց զշինութենէ եւ զվայելչութենէ Ս. Էջմիածնի գլուխ...

Արդ սիրելիդ իմ, ընկալ ի տրիտուր երախտաւոր վաստակոյդ եւ ի վարձատրութիւն անկեղծաւոր հաւատոյդ զառ հաւասչեայցն Հայրապետիս Ամենայն Հայոց յղեալն ընդ Կոնդակիս զականակուռ շքանշան ոսկեայ առաջին աստիճանի Սուրբ Նորին Մերոց Գրիգորի Լուսաւորչի, որոյ անուն եւ յիշատակ եւ նուիրական քեզ է, քան զամենայն պարգեւ աշխարհիս եւ աշխարհակալաց։

Կա՛ց, մնայ այդու հաւասով եւ ջերմեռանդ սիրով առ Հայաստան աշխարհի եւ առ Ս. Սահակայ արժանացուցէ քեզ միւս անգամ մուտ գործել յաշխարհէս մեր, զոր սիրեցիր եւ յոյր վերայ զանձն քո եդեր, ուր եւ լինելոց է յաւիտենական հանգիստ քո»։

Վեհափառի վերջին բաղձանքը, որ նաեւ Զորավարի սրտագին բաղձանքն էր, առ այսօր մնացել է անկատար. «...Տապաննիս կփոխադրէք Հայաստան, Առաքելոց վանք, կուզեմ հոն մեռնիլ եւ թաղուիլ թարգմանիչներու գերեզմաններուն ոտքը, ոչ որպէս անոնց քով պառկելու արժանիքով մէկը, այլ որպէս պահակ զինուոր մը այն մեծ մարդկանց, դրուած այն ազգին կողմէ, որ անոնց վառած ջահին շնորհիւ դարերով պահած է ինքզինքը»,- 1917թ-ին ասել է Անդրանիկը «Հայաստան» թերթի խմբագրին։

Զորավարի աճյունը Պեր Լաշեզում թաղելու արարողությունից 52 տարի հետո Ն. Ս. Օ.Տ. Տ. Վազգեն Ա-ն, այցելելով Զորավարի շիրիմին, ասաց այս հայրենաշունչ խոսքերը. «Այս գերեզմանին առջեւ մեր հոգիի եւ մտքի աչքերովը կը տեսնենք վերջին հարյուր տարիներու ընթացքին մեր ժողովուրդի մղած անհավասար պայքարը իր արժանապատվության, իր գոյության եւ ազատության համար։ Այդ կը կոչվի, ինչպես գիտեք, հայ ազատագրական շարժում, որուն արյունոտ ճանապարհին վրա կբարձրանա հերոսական կերպարը զորավար Անդրանիկի...

... Ան խորհրդանիշն է դարձած հայ ազատագրական սրբազան պայքարի։...Թող Աստված խաղաղության եւ հավետ լույսի մեջ պահե Անդրանիկի եւ բոլոր անդրանիկներու հոգիները, որոնք զոհվեցան ազատության արյունոտ ճանապարհին վրա»։

Սոսե ՂԼԵՋՅԱՆ

ԱՆՄՆԱՑՈՐԴ ՆՎԻՐՈՒՄԻ ԲԵԿՎԱԾ ՃԱՆԱՊԱՐՀ

«Թող ամրապնդվի մեծագույն սրբությունը՝ Էջմիածնի վանքը, նրա գլխավոր հոգեւոր առաջնորդ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն ու նրա Աթոռը, որ եղել ու մնում է հայ ժողովրդի միակ հույսը այլ ազգություններից հետապնդվելուց պաշտպանվելու։ Միշտ լինենք սուրբ Աթոռի եւ կաթողիկոսի հավատարիմ որդիները։ Նա գոյություն է ունեցել դարերով, գոյություն ունի եւ կունենա հավերժ, ոչ մի ուժ չի զրկի հայ ժողովրդին այդ սրբությունից»։

Եթե հիմա մեզ ասեն, որ այս բառերի համար մեկը վարձահատույց է եղել իր կյանքով, անշուշտ կզարմանանք։ Սակայն սա ցավալի ու ինչ-որ տեղ զավեշտական իրողության է նման։ Մարդուն կանչում են պետական անվտանգության կոմիտե ու եկեղեցում քարոզ կարդալու, կարիքի մեջ գտնվող ազգականին օգնելու, մոմ հալողթափողին ճանաչելու համար դատապարտում գնդակահարության։ Եւ սառնասրտորեն գնդակահարության որոշման տակ դնում իրենց կնիքն ու ստորագրությունը՝ պետանվտանգության վարչության 4-րդ բաժնի 2-րդ բաժանմունքի օպեր-լիազոր, պետանվտանգության կրտսեր լեյտենանտ Հովհաննիսյան, նույն վարչության 4-րդ բաժնի 2-րդ բաժանմունքի պետ, պետանվտանգության ավագ լեյտենանտ Թովմասյան եւ 4-րդ բաժնի պետ, պետանվտանգության ավագ լեյտենանտ Կոստիկյան։ Իսկ 8-րդ բաժնի պետը, պետանվտանգության լեյտենանտ Գրիգորյանը, հանգիստ, տեղը տեղին ակտից քաղվածք է կատարում՝ մահվան որոշումն ի կատար ածելու մասին։

Այսպիսի եւ նմանատիպ փաստաթղթերի հետ կարող ենք ծանոթանալ «Վավերագրեր հայ եկեղեցու պատմության» երրորդ գրքում։ Ցուցմունք տվողները հայեր են, որոշում կայացնողները՝ նույնպես, ի կատար ածողները՝ եւս։ Եւ այս ոճրագործությանը «իբրեւ մեղմացուցիչ դեպք հանցանաց» ավելացնում ենք, որ ժամանակներն էին դաժան, որ բռնարարքները պայմանավորված էին տիրող կարգերով եւ համատարած իշխող մահն ու սարսափը, ահասարսուռ մթնոլորտը ստիպում էին մարդկանց անմարդկային քայլերի դիմել։ Գուցե այս ոճիրը դույզն-ինչ մեղմացվի, ազգային մեղքի մեր բաժինը մասամբ թեթեւանա մեղանչումի այս ժողովածուով, ու կարողանանք մեղսագործների փոխարեն ներման եզր հայցել Արտակ եպիսկոպոս Սմբատյանցի անմեռ հոգուց։ Ու փաստագրական նյութերի այս ժողովածուն թող դառնա ազգասեր ու եկեղեցանվեր մարտիկի աճյունի շիրմաքարը։

Ժողովածուի հեղինակը՝ ՀՀ գրականության, արվեստի եւ մամուլի փաստաթղթերի պետական կենտրոնական արխիվի տնօրեն Սանդրո Բեհբուդյանը, հավաքել, մանրաքննին ուսումնասիրել, դասդասել, ծանոթագրել եւ ընթերցողին է ներկայացրել սեւախորհուրդ 37 թվականի զոհերից մեկի՝ Արտակ եպիսկոպոս Սմբատյանցի կյանքին, հոգեւոր, գրական, պատմաբանասիրական գործունեությանը վերաբերող վավերագրերը։

Հեղինակը, ջանադրաբար պեղելով երանելի հոգեւորականին վերաբերող փաստաթղթերը, նրա ծննդյան 120 ամյակի կապակցությամբ լույս տեսնող այս հատորով մի նպատակ ունի անհայտության, մոռացության ու անմեղ զոհերի աշխարհից մեր ժողովրդին վերադարձնելու մինչեւ օրս ըստ արժանվույն չգնահատված եւ հանիրավի անտարբերության մատնված նրա հայրենանպաստ գործունեությունը եւ գրական հարուստ ժառանգությունը։ Ժողովածուում առաջին փորձն է Արտակ եպիսկոպոսի գրած նամակները, զեկուցագրերն ու հայտարարությունները, նրա անտիպ աշխատությունների հիմնական եւ արժեքավոր մասը, տարբեր ժամանակներում արտասանած քարոզների ընտրանին եւ Հայաստանի ազգային անվտանգության նախարարությունում, Գերագույն դատարանի արխիվում գտնվող նրա հարցաքննության եւ մեղադրական գործի փաստաթղթերը ընթերցողին ներկայացնելու։

Բարձրաշխարհիկ հոգեւորականի զեկույցներով ու քարոզներով մեր ժողովրդին ներկայանում է Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ եկեղեցին իր բազմաթիվ հոգսերով, ազգանվեր ու ազգապահպան գործունեությամբ, ինչպես նաեւ բռնատիրության օրերին իրեն բաժին ընկած անօրինակ սադրանքներով ու մեղադրանքներով։ Այդ եկեղեցու նվիրյալ զավակն ու հանուն նրա գոյության մարտնչած նահատակն էր Արտակ եպիսկոպոս Տաւշեցին։

Հարգված ու իր կոչմանը նվիրված Հովակիմ քահանա Սմբատյանցի թոռը՝ Ղազարը, նախնական կրթությունը ծննդավայրում՝ Շամշադինի շրջանի Թովուզ գյուղում, ստանալուց հետո դառնում է Թիֆլիսի Ներսիսյան դպրոցի սան։ Ապա կյանքի ճանապարհները տանում են նրան դեպի Դորպատ՝ տեղի համալսարանում աստվածաբանական եւ իմաստասիրական գիտելիքների մեջ հմտանալու։ Ուսումն ավարտելուց եւ հայրենիք վերադառնալուց հետո նա նվիրվում է հոգեւոր գործունեությանը, որի հավատարիմ ու աննահանջ սպասավորն է մնում մինչեւ իր կյանքի եղերական ավարտը։

Նա եղել է Մայր Աթոռի գանձապահ, վանական կառավարության, միւռոնօրհնության կարգադիր եւ Մայր տաճարի վերանորոգության հանձնաժողովների անդամ, Հառիճի երկդասյան ծխական դպրոցի, գաղթականական կոմիտեի նախագահ, Շիրակի, Սյունյաց, Վրաստանի Հայոց թեմերի առաջնորդ եւ այլն։ Արարատյան թեմում որպես Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի լիազոր-ներկայացուցիչ աշխատելու տարիներին նա բուռն գործունեություններ ծավալեց եկեղեցին ամրապնդելու եւ հայ նորանոր հավատացյալներ հավաքագրելու գործում։ Չնայած ժամանակների դժխեմությանը՝ նա անվեհեր կերպով քարոզում էր ժողովրդին չհեռանալ Հայ եկեղեցուց եւ առաջնորդվել քրիստոնեական ազգապահպան ու կենարար լույսով։

Հոգեւոր գործունեությունը նա զուգակցում էր գիտականին։ Ժամանակ էր գտնում զբաղվելու թարգմանական, գրական, պատմաբանասիրական, մատենագիտական, հնագիտական, կրոնական հարցերով։ Զանազան պարբերականներում հանդես էր գալիս բարոյախոսական հոդվածներով, հոգեւոր քարոզներով, ուսումնական զեկուցագրերով եւ այլ բնույթի նյութերով։ «Սուրբ Էջմիածնի միաբանութեան գրական-կրթական գործունէութիւնը եւ Մայր Աթոռի տպարանը» գիտական աշխատության համար նրան շնորհվում է ծայրագույն վարդապետի աստիճան։ Նշանակալից են նրա՝ Անանիա Շիրակացուն նվիրված աշխատությունը, «Քաղկեդոնական վեճերի սկիզբը հայոց մէջ» ավարտաճառը, ինչպես նաեւ «Մի պատմական էջ տաճիկների՝ Ալեքսանդրապոլը գրաւելու պատմութիւնից» հուշագրությունը։ Սյունյաց աշխարհի պատմական հուշարձանների լիազոր-ներկայացուցիչ եղած տարիներին ոչ միայն ըստ հնարավորի վերականգնել է այդ տարածքի քայքայված վանքերն ու եկեղեցիները, նրանց տնտեսությունը, այլեւ ուսումնասիրել Տաթեւի եւ շրջակա վեց այլ վանքերի պատմությունն ու վիմական արձանագրությունները։

1934 թվականին Խորեն Ա Մուրադբեկյանի կոնդակով Սուրբ Գրքի թարգմանության 1500 ամյակը Սփյուռքում տոնելու կապակցությամբ Արտակ եպիսկոպոսը վերամշակում, կազմում է ընդարձակ մի ցուցակ, որում ամփոփված է Սուրբ Էջմիածնի բոլոր միաբանների հեղինակած աշխատանքները, ինչպես նաեւ Ս.Էջմիածնի անունով այլ երկրներում գործած հնագույն տպարանների բոլոր հրատարակությունները։ Նրա անտիպ աշխատությունները, մատենագիտական ցանկերը ուսումնասիրողների եւ հրատարակիչների հոգատար ձեռքերի կարիքն ունեն։ Հասել է ժամանակը, որ մեր բանասերները ձեռնամուխ լինեն այս պայծառ ու մաքրամաքուր հոգեւորականի կյանքի ու ստեղծագործության հանգամանալից ուսումնասիրությանը, որի համար պարարտ հող կարող է հանդիսանալ Սանդրո Բեհբուդյանի՝ եկեղեցական վավերագրերի այս ժողովածուն։

Հայկանուշ ՄԵՍՐՈՊՅԱՆ

ՎԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ

Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի անունով կառուցված բազմաթիվ եկեղեցիներից բացի, հայտնի են նաեւ նրա անունով կառուցված մեծաթիվ եկեղեցիներ ու մատուռներ, որոնք ընդգրկված են միջնադարյան վանական համալիրներում: Թվարկենք դրանցից մի քանիսը:

Խոր Վիրապի վանական համալիրում կանգուն է երկու եկեղեցի: Նրանցից հնագույնը կառուցվել է հենց նշանավոր Վիրապի վրա՝ Ներսես Գ Տայեցի (Շինող) կաթողիկոսի կողմից մոտ 642թ.: Ներսեսաշեն եկեղեցին հետագայում ավերվել է եւ տեղում նոր եկեղեցի է կառուցվել 1662-ին: Վանքի պարսպին կից կառուցված Ս. Գրիգոր կոչվող այս փոքր եկեղեցու Ավագ խորանի աջ մասից բացվում է մուտքը՝ դեպի խորափոր Վիրապ:

Հառիճում Զաքարե եւ Իվանե Զաքարյանների 1201թ. կառուցած մեծաշեն Ս. Աստվածածին եկեղեցու գավիթին հարավից պատկից կառուցված է Ս. Գրիգոր խաչաձեւ գմբեթավոր եկեղեցին, որը, ճարտարապետական առանձնահատկություններից դատելով, կառուցվել է 7-րդ դարում: Գմբեթը նորոգվել է հետագայում եւ այժմ ունի հայկական եկեղեցիների համար ոչ այնքան սովորական գնդաձեւ տեսք:

Հաղարծինում երեք գլխավոր եկեղեցիներից ժամանակով ամենից վաղ՝ 10-11-րդ դդ., կառուցված եկեղեցին Ս. Գրիգոր անունն է կրում: 12-րդ դարում այն նորոգվել է, իսկ հաջորդ հարյուրամյակում նրա արեւմտյան մասում կառուցվել է մեծ գավիթ:

Հաղբատում գլխավոր՝ Ս. Նշան եկեղեցու ավանդատան հարավային կողմում գտնվում է Ս. Գրիգոր փոքր եկեղեցին՝ կառուցված 1005թ., որը 1211թ. նորոգվելով՝ կառուցվածքային փոփոխություններ է կրել:

Սանահինում՝ վանական համալիրի հյուսիս-արեւելյան կողմում, գրատան շենքի հարեւանությամբ կառուցված է Ս. Գրիգոր փոքր մատուռը:

Գոշավանքում՝ գլխավոր եկեղեցու գավիթի հարավային մասում, 1237-1241թթ. կառուցվել է Ս. Գրիգոր փոքր եկեղեցին:

Արջո Առիճի վանքում (Շիրակ, Անիի մոտ) եղել է երկու եկեղեցի՝ Ս. Աստվածածին եւ Ս. Գրիգոր: Մեր դարասկզբին երկուսն էլ մեծ մասամբ ավերված վիճակում էին:

Ջուխտակ վանքը (Դիլիջանի մոտ) ունի երկու եկեղեցի՝ Ս. Աստվածածին եւ Ս. Գրիգոր, որն ավելի վաղ է կառուցված:

Նորավանքում՝ Ս. Կարապետ գլխավոր եկեղեցու հյուսիսային պատին կից, կառուցված է Օրբելյան իշխանների մատուռ-տապանատունը: Արձանագրությունների համաձայն՝ այն կրում է Ս. Գրիգոր անունը:

Տաթեւում՝ Ս. Պողոս-Պետրոս եկեղեցու հարավային պատին կից, Ս. Գրիգոր Լուսավորչին նվիրված եկեղեցի է կառուցել Սյունյաց մետրոպոլիտ, պատմիչ Ստեփանոս Օրբելյանը՝ այդ մասին թողնելով գեղագիր արձանագրություն եկեղեցու մուտքի բարավորի վրա:

ԵՓՐԵՄ ԱՍՈՐԻ
ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ ՆՈՐԸՆԾԱ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆԻՆ՝ ՀՈԳԵՒՈՐ ԿՅԱՆՔԻ ՄԱՍԻՆ

Բայց դու զբաղվի՛ր հոգեւորով, որպեսզի քո մեջ պահպանվի հուշն Աստծո մասին: Խորշի՛ր անօգուտ խոսքերից, որովհետեւ զարշահոտության եւ անուշահոտության մեջ ընդհանրություն չի կարող լինել:

Ամեն ոք, որքան հնարավոր է, պետք է տանի ընկերոջ թերությունները՝ հուսալով առ Աստված: Բայց վա՜յ նրան, ում համբերում են, իսկ նա այդ չի հասկանում:

Սիրի՛ր բարի միջավայրը եւ վատ ընկերությունից հեռացի՛ր: Կախարդը, ավազակը եւ գերեզմանները կողոպտողն այդպիսին չեն ծնվել, այլ սովորել են այնպիսի մարդկանցից, որոնց միտքը սատանան փչացրել է:

Դադարի՛ր ուրիշի արատներով հետաքրքրվելուց, որպեսզի քո նախանձամությունը դրանից չապականվի:

Հետեւի՛ր լռությանը. նա քեզ զազրախոսությունից կազատի: Անդադար հիշի՛ր մեղավորի նեղության մասին եւ վախեցի՛ր մոտ ժամանակում նրանց կարգը դասվելուց:

Հոգուն ոչինչ այնքան փրկություն չի բերում եւ նրան գործելու համար այնքան առույգ չի դարձնում, որքան ուսուցիչ ունենալը, որն առաքինություն է քարոզում հենց գործով, ըստ այն խոսքի, թե. «Ինձ նայեցեք եւ նո՛յնն արեք» /Դատ., 7, 17/:

Վնասակար հանդիպումներից խելացիորեն հեռացի՛ր, որպեսզի հիանալի կերպով ներքին մարդը հանդարտվի:

Վարժվի՛ր չբարկանալուն, որպեսզի առանց գինու չարբենաս՝ քեզ արատներով ու զայրույթով ծանրացնելով:

Եթե երիտասարդ ես, լռություն ու գործունեություն սովորի՛ր: Գործունեությունը քեզ չծանրաբեռնող է դարձնում, իսկ լռությունը հոգեւոր լույսն անմար է պահում՝ չթողնելով արատով խավարել:

Ձեռնադրությունն ու հանդերձանքը չեն, որ կրոնավոր են դարձնում, այլ երկնային ցանկությունը եւ Աստվածային վարքը, որովհետեւ դրանց մեջ է գտնվում կյանքի կատարելությունը:

Այս կարճ ժամանակում սիրի՛ր աշխատանքը, որպեսզի ամբողջ դարեր հանգստանաս, որովհետեւ դու կգնաս, իսկ քո գործը կմնա այստեղ:

Եթե աշխատավոր ես եղել, մոտալուտ վերաբնակեցման համար մի՛ տրտմիր, որովհետեւ հարստությամբ տուն վերադարձողը երբ[illegible] տխրության մեջ չի մնում:

Համբերատար եղի՛ր, որպեսզի ուժեղ լինես եւ ողջախոհության մեջ: Երկայնամտությունը հիանալի շնորհ է, որովհետեւ վանում է դյուրաբորբոքությունը, բարկությունը եւ արհամարհանքը, իսկ հոգուն բերում է խաղաղ վիճակ:

Եթե նկատես, որ Աստվածային գրվածքների ընթերցանությունը քեզ ձանձրալի է, եւ հոգեւոր խրատները հաճույքով չես լսում, իմացի՛ր, որ հոգիդ ծանր հիվանդացել է: Դա ողջախոհության սկիզբն է, որով հիվանդացողները մահվան պտուղն են հնձել:

Ռուսերենից թարգմանեց Արմեն ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԸ
Գեւորգյան ճեմարանի Գ լսարան

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱՇԱՐԺ ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանի տարածքում 1997թ. հունվարի 1-ի դրությամբ գործում է 88 վանք եւ եկեղեցի, որից 8-ը՝ Արցախում: Այդ եկեղեցիներում պաշտոնավարում է 262 հոգեւորական:

Հայաստանում գործում է հոգեւորականների ուսումնակրթական երեք հաստատություն՝ Ս. Էջմիածնի Գեւորգյան ճեմարանը /ուսման տեւողությունը՝ 6 տարի/, Սեւանի Վազգեն Ա կաթողիկոսի անվ. հոգեւոր դպրանոցը /ուսման տեւողությունը՝ 5 տարի/, Գյումրիի հոգեւոր ընծայարանը /ուսման տեւողությունը՝ 3 տարի/: 1997-ին այս բոլոր հաստատություններում ուսանում է 188 սան:

ԱՊՀ երկրներում գործում է 35 հայկական եկեղեցի, այդ թվում 22-ը՝ Ռուսաստանում, 6-ը՝ Վրաստանում, 5-ը՝ Ուկրաինայում եւ մեկական՝ Մոլդովայում եւ Միջին Ասիայում:

Համաձայն ՀՀ կրոնի գործերով պետական խորհրդի տվյալների՝ 1997թ. մայիսի 1-ի դրությամբ հանրապետությունում գրանցվել է 44 կրոնական եւ կրոնաբարեգործական կազմակերպություն, որոնց հետեւորդները համապատասխանաբար բաժանվում են 15 կրոնական ուղղության:

ԺԱՄԱՆՑ ԺԱՄԱՆՑ ԺԱՄԱՆՑ ԺԱՄԱՆՑ ԺԱՄԱՆՑ ԺԱՄԱՆՑ ԺԱՄԱՆՑ

ՆԱԽՈՐԴ ՀԱՄԱՐԻ ԽԱՉԲԱՌԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԸ

ՀՈՐԻԶՈՆԱԿԱՆ
2. Ծես: 5. Պատարագ: 8. Տաթեւ: 9. Մատուռ: 11. Շողակաթ: 14. Ժամ: 15. Խաչ: 16. Գիր: 23. Իսրայել: 24. Գավազան: 25. Սողոմոն: 30. Խորան: 31. Կաթոլիկ: 32. Զաքարիա: 33. Եհովա: 37. Բեթանիա: 38. Կիլիկիա: 39. Մարգարե: 40. Միս: 41. Քամ: 42. Վեմ: 45. Վրթանես: 48. Գործք: 49. Կամար: 51. Խնկաման: 52. Տիկ:

ՈՒՂՂԱՀԱՅԱՑ
1. Վեղար: 3. Պարեգոտ: 4. Վանական: 6. Ջահ: 7. Ջուր: 10. Շարական: 12. Վակաս: 13. Փիլոն: 17. Իմայել: 18. Կեսարիա: 19. Գալիլիա: 20. Սանահին: 21. Կոմիտաս: 22. Խորհուրդ: 26. Նոյ: 27. Տոն: 28. Պատ: 29. Եվա: 34. Զատիկ: 35. Ծիսական: 36. Ճգնել: 43. Արածանի: 44. Վեհարան: 46. Ծոմ: 47. Վան: 50. Գավիթ:

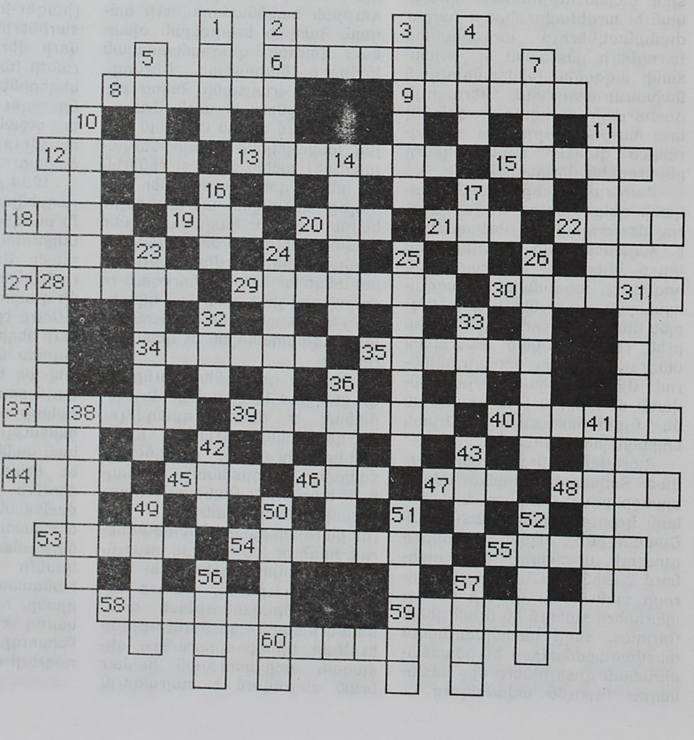

ՀՈՐԻԶՈՆԱԿԱՆ 6. Լիճ պատմական Հայաստանում: 8. Կարծր, ողորկվող կրաքար: 9.Ուսուցիչ /միջնադարում/: 12. Լուսնի...: 13. Վանք Գուգարքում: 15. Ձկնատեսակ: 18. Մարդ: 19. Ձեռակերտ լուսատու: 21. Քաղաք Արեւմտահայաստանում:22. Թռչուն: 27. Վանք Արցախում: 29. Վանք Շիրակում: 30. Արարատի թագավորության այլ անվանում: 34. Ավետարանիչ: 35. Եկեղեցական: 37. Թանկագին մասնիկ, հիշատակ: 39. Միջնադարյան երգարան: 40. Գործող վանք Հայաստանում: 44. Վոլգայի վտակ: 45. Գետ Վրաստանում: 46. Գավառ Վասպուրականում: 47. Բնակատեղ: 48. Մեծ Հայքի աշխարհներից: 53. Եկեղեցու գլխավոր մաս: 54. Աստծո Որդին: 55. Քրիստոնեական մշակութային միություն Հայաստանում: 58. Սուրբ լեռ Հայաստանում: 59. Բարի լուր: 60. Քրիստոսի ժամանակների հայ թագավոր:

ՈՒՂՂԱՀԱՅԱՑ 1. Այրի կնոջ գանձանակ գցած փողը: 2. Ծիսական առարկա: 3. Սուրբ զինվոր: 4. Հին Եգիպտոսի հարավային մայրաքաղաք: 5. Էրզրումի հին անունը: 7. Ասիական մեծ գետ: 10. Հայաշատ երկիր Ամերիկայում: 11. Քրիստոնեական կոթող: 14. Նոր տարի: 16. Պահեցողություն: 17. Քրիստոնեական խորհրդանիշ: 23. Երիտասարդ: 24. 11-րդ դարի Բյուզանդական կայսր, որի թոռն իշխել է Կիեւյան Ռուսիայում: 25. Միջնադարյան ծիսական մատյան: 26. Հայոց թագավոր: 28. Զմռսված դիակ: 31. Օրացույց: 32. Հին հայկական տոմարի ամսանուն: 33. Հարյուրամյակ: 36. Առաքյալ: 38. Աստվածաշնչային հերոս, որի ուժի գաղտնիքը մազերի մեջ էր:41. Ասորիների անունով հայտնի տարածք:42. Քաղաք Արեւմտյան Հայաստանում: 43. Գետի...: 49. Միջնադարյան հարկ բնամթերքով: 50. Գետ Հայաստանում: 51. Հանճարեղ կոմպոզիտոր: 52. Քաղաք Հայաստանում: 56. Գյուղ Արագածոտնում, որ հայտնի է 7-րդ դարի եկեղեցիով: 57. Ամրոց:

Կազմեց Արտաշես Մաթեւոսյանը (14 տարեկան)

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Կրոնական, մշակութային, լրատվական երկշաբաթաթերթ
Հիմնադիր՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին
Հրատարակիչ՝ Ս. Էջմիածնի Քրիստոնեական դաստիարակության եւ քարոզչության կենտրոն
Գլխավոր խմբագիր՝ Կարեն Մաթեւոսյան
Գրանցման վկայական՝ 624
Խմբագրության հասցեն՝ քաղաք Վաղարշապատ, Ս. Գայանե եկեղեցի, Քրիստոնեական դաստիարակության եւ քարոզչության կենտրոն
հեռախոս՝ (8+259) 56780, **Երեւանում**՝ 563902
Տպագրվում է «Սարգիս Խաչենց» հրատարակչության տպարանում, Երեւան, Հանրապետության հրապարակ, Հայաստանի Ազգային պատկերասրահ, հեռախոս՝ 582703
Ստորագրված է տպագրության՝ 27. 11. 97
Տպաքանակը՝ 1500
Գինը՝ 50 դրամ: